

de boete te betalen, als een protest van ons uitgaande, tegen zulk eene handelwijze.

Ds. HUET zegt, dat wij dit bewijs van broederlijke deelneming aan den Heer WIJERS verschuldigd zijn, en iets moeten beproeven, om te voorkomen, dat het Evangelie niet langer van zoovele onsterfelijke zielen geweerd worde.

Men wacht tot eene volgende zitting, om een besluit te nemen. De vergadering sluit met gebed, in toepassing op het verhandelde en met het zingen van Gezang 151 : 6 :

„Och, brak die dag toch spoedig aan,
Dat Kaffer, Moor en Indiaan,
De knie voor U, o Jezus ! bogen.”

In de laatste zitting der Conferentie wordt andermaal geruimen tijd gewijd aan *de zaak van Broeder F. WIJERS*. Wij geven het verslag van het aldaar verhandelde, *ad litteram usque*.

Broeder F. WIJERS, daartoe verzocht zijnde, staat op en deelt aan de vergadering het verhaal van het gebeurde mede, gelijk het in de *tweede zitting*, door Ds. HUET was voorgebragt. Hij was op eenen avond bij eene stervende kleurlinge geroepen. Hij was daar door het volk verzocht, des Zondags 's namiddags godsdienstoefening te houden. Het was hem verboden geworden. Toen hij evenwel had volgehouden, was hij gedagvaard voor den Landdrost en beboet, voor de eerste maal met Rds. 10. De Landdrost had hem gezegd, dat hij zulks niet doen mogt, maar hij had geantwoord, dat hij er toch mede zoude voortgaan. Het duurde niet lang, of hij werd crimineel gedagvaard en gevonnisd. De Landdrost, HANS STEIN, had hem gezegd, dat de wet zegt, dat niemand godsdienst mag houden, zonder behoorlijk aanzoek te doen bij het Gouvernement. Doch hij had geantwoord, dat hij geen aanzoek konde doen, omdat hij niet als zendeling voor de zwarten predikte, maar als een privaat Christen. Twee heemraden hadden echter in het vonnis niet zamengestemd.

Ds. CACHET zegt: Het is mogelijk, dat Broeder WIJERS gezondigd heeft tegen eene wet. Als zulk eene wet bestaat, al is die wet slecht, dan hebben toch de Landdrost en de Heemraden eenen schijn van regt. *De vraag is: wordt het alléén aan zendingen, of aan alle menschen belet, om godsdienst-oefening te houden, zonder vergunning van het Gouvernement.*

Broeder WIJERS antwoordt, dat, voorzoover hem bekend is, de wet alleen ziet op zendingen.

Broeder WILLEM PRETORIUS, oud-ouderling van *Harrismith*, zegt, dat hij welligt in staat is, hieromtrent eenige inlichtingen te geven. *Vier jaren geleden was hij met Ds. NEETHLING, naar Overvaal gegaan, waar Ds. VAN DER HOFF dezen belet had, om godsdienstoefening te houden. Uit deze omstandigheid had Ds. VAN DER HOFF aanleiding genomen, om te bewerken, dat eene*

wet werd gemaakt, teneinde dat niemand zou mogen godsdienst houden, zonder vergunning der Regeering.

Ds. CACHET zegt: Als er zulk eene wet is, is het de vraag, of het raadzaam is voor eenen predikant, om er heen te gaan. Hij denkt, dat de zaak in de Ringsvergadering moet behandeld worden.

Ds. BICCARD is van hetzelfde gevoelen.

Ds. HUET meent, dat dit juist eene zaak is, die door de Conferentie moet behandeld worden en stelt voor, dat uit deze Conferentie een protest uitga, tegen zulk een wet, indien zij bestaat, of, in elk geval, tegen de handelwijze aangaande Broeder WIJERS; alsmede, dat de Conferentie een bewijs van deelneming aan Broeder WIJERS geve.

Over het woord *protest* wordt veel gesproken.

Broeder C. DE VILLIERS meent, dat wij geen regt hebben om een protest te leveren.

Ds. CACHET is van het tegenovergestelde gevoelen. De Christenen in Europa hebben geprotesteerd tegen de slavernij in *Amerika*. Zij hebben geprotesteerd tegen de in hechtenisneming van de Madia's. Zoo mogen en moeten ook wij een protest inleveren tegen zoodanige handelwijze, waardoor het Woord des Levens wordt afgeweerd van onze medezondaren van eene andere kleur; en degene, die hun dat Woord brengt, wordt gestraft voor zijne gehoorzaamheid aan Gods bevel.

Eerw. NAUHAUS: De zaak is niet zoo zwaar om te beslissen. Als ik eenen broeder zie dwalen, heb ik plicht en vrijmoedigheid, het hem te zeggen. Hoeveel te meer dan, in dit geval, waar het belijders zijn van dezelfde godsdienst en leden van dezelfde kerk.

Ds. HUET zegt, dat sommigen welligt aan het woord *protest* een vijandiger beteekenis hechten dan het heeft, weshalve hij voorstelt, om het woord protest te veranderen en er van te maken: eene broederlijke vermaning en verzoek, en herhaalt nu zijn voorstel, met het gemaakte amendement.

Broeder P. HOWELL secondeert hetzelfde.

Het wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Hierop ging de vergadering over tot het bijeenbrengen van vrijwillige bijdragen, ter aanbieding aan Broeder WIJERS. Zij beliepen de som van £ 21, die hem den volgenden dag werden ter hand gesteld, met eenen begeleidenden brief, opgesteld door den Eerw. Heer RUIJTENBEEK."

Tot zoover de Notulen. Gelukkig is de brief, die naar *Potchefstroom* verzonden is, ook in ons bezit en wij kunnen niet nalaten, dat hoogst belangrijk document hier *gedeeltelijk* te laten volgen.

Brief van de Conferentie te *Ladysmith*, naar *Potchefstroom* over de zaak-WIJERS.

Aan het Edele Hof van Landdrost en Heemraden, en aan de Burgers der Zuid-Afrikaansche Republiek te Potchefstroom.

Waarde Heeren en Broeders!

Het vonnis van de Heer FREDERIK WIJERS, en zijne beboeting voor Rds. 340,

wegens het houden van godsdienstoefening voor het „volk”, heeft algemeen de aandacht getrokken, en is ook besproken door de Christelijke Conferentie, welke heeft plaats gehad te *Ladysmith*, op den 17den en 18den October l.l.

Uit de berichten door de couranten verspreid, bevestigd door verscheidene personen uit uwe landstreken, en door den Heer WIJERS zelven, bij de Conferentie tegenwoordig, blijkt, dat de Heer WIJERS, uitgenoodigd zijnde door eene stervende kleurlinge, om haar te bezoeken, aldaar is verzocht geworden door velen van het volk, om voor hen des Zondags godsdienstoefening te houden; dat de Heer WIJERS aan dat verzoek heeft voldaan; dat hij daarvoor ter verantwoording is geroepen en last gekregen heeft, om zulks niet meer te doen; dat hij, zich daaraan niet storende, beboet is geworden met een boete van Rds. 10; dat hij evenwel, ermede voortgaande, is gedagvaard voor het Hof van Landdrost en Heemraden, en door hetzelfde is gevonnist en geslagen in eene boete, bedragende, met inbegrip van de kosten, de som van Rds. 340, tegen welk vonnis geprotesteerd hebben twee van de Heemraden, de Heeren BOSMAN en LOMBAARD; dat de Heer WIJERS, een onvermogen man en vader van een huisgezin, bedreigd is geworden, bijaldien hij in gebreke zoude blijven die boete te betalen, zijne goederen publiek te zien verkoopen.

Het doel van onze Conferentie was, om de belangen van het Koninkrijk des Heeren met elkander te bespreken en te behartigen. Als zoodanig moest het ook in de zaak van den Heer WIJERS, en van de in uw dorp wonende kleurlingen, onze belangstelling en ernstige deelneming opwekken. Dit is geen onnoodige bemoeizucht. Want de uitbreiding van Gods Koninkrijk, de prediking van het Evangelie aan alle creaturen; de redding van zielen; zijn zaken, die ieder Christen (die het in waarheid is) aangaan, en die hij, zooveel in hem ligt, tracht te bevorderen, niet slechts in het land zijner inwoning, maar ook in andere gewesten.

Het is dan ook alzoo, dat deze zaak door ons op het ernstigste is ter harte genomen en wij zijn tot het besluit gekomen, namens onze Conferentie, dit schrijven tot U te rigten.

Allereerst hebben wij ons diep leedwezen te betuigen, dat dergelijke dingen geschieden onder U, onze mede-christenen, geloofsgenooten, leden van de Gereformeerde Kerk. Het is U wel bekend, wat er dikwijls gezegd wordt, van Uwen tegenstand, tegen de verkondiging des Evangelies aan Uwe dienstboden. En inplaats dat gij U zoudt beijveren om zulk zeggen te logenstraffen, door de Evangelieverkondiging onder hen aan te moedigen, moeten wij hooren, dat, in de negentiende eeuw, waarin algemeen de Christenheid ontwaakt is tot eene hartelijke deelneming in de zedingszaak, er nog Christenen gevonden worden, Zuid-Afrikaansche Christenen, Christenen van de Gereformeerde Kerk, die het, om welke reden dan ook, beletten, ja straffen, wanneer het Evangelie aan armen en onkundigen wordt gepredikt.

Het had ons reeds langen tijd met verwondering en droefheid vervuld, dat er in uwe woonplaats, noch door predikant en Kerkeraad, noch door het Gouvernement, eenige poging werd aangewend, om geestelijk zorg te dragen voor de onder U, in zoo grooten getale, verblijvende dienstbaren. Zekerlijk, dit ware niet meer geweest, dan de vervulling van eenen duren plicht, dat gij het volk, dat U dient, met den weg der zaligheid zoudt bekend maken. Wij

verheugden ons later, van U te vernemen, dat er dan toch één man onder U opgestaan was, die hen in de gelegenheid stelde, op den Dag des Heeren, eenige godsdienstoefening bij te wonen. *Maar wat moeten Christenen nu denken van U, van uwe regeering, van uwe wetten, als een man, die er zich toe zet om hierin het bevel des Heeren na te komen, daarvoor, als voor eene misdaad, wordt bestraft en beboet? Ziet gij niet, welk een smet op deze wijze geworpen wordt op U, op uw land, op uwe Kerk? Ziet gij niet, hoe gij U alzo schuldig maakt aan openlijke verwerping van 's Heeren gebod, die wil dat alle menschen tot kennis der waarheid komen en zalig worden; aan vervolging van degenen, die den Naam des Heeren Jezus belijden; aan snoode onbarmhartigheid jegens uwe dienstboden, wier kostelijke zielen gij van het eenig middel tot behoud berooft, en wier bloed gij alzo op U laadt!*"

HOOFDSTUK XXV.

De Herv. Kerk plaatst zichzelf buiten alle organisch, historisch en juridisch verband.

De officieele losmaking der Herv. Kerk in de Z. A. R. van onze Ned. Geref. Kerk had plaats, gelijk wij boven zagen, in het najaar van 1861. De Heeren Ds. BEGEMAN, SMITS en VAN DER HOFF, die de Scheidingsakte ondertekenden, kregen weldra hulp van een vierden candidaat, n.l. den Heer VAN WARMELOO, die zich niet aan de Kaap had kunnen en willen laten legitimeeren. Omtrent deze aangelegenheid deelt de Heer LION CACHET in zijn „*Vijftien jaar in Zuid-Afrika*”, ons het volgende mede :

„De Actuaris had eene verandering van Art. 63 der Kerkelijke Wetten voorgesteld. Volgens dat artikel moest hij iedereen legitimeeren, die dit eischte, op grond van toelating tot de predikdienst, door een Provinciaal of Classikaal Kerkbestuur; of Provinciale Consistorie of Presbyterium; en al was het openbaar dat de zich aanbiedende predikant modern was, toch moest de Actuaris hem toelaten, zoo zijne documenten aan den letter der wet beantwoordden. Dit artikel moest herzien worden, en behalve het voorstel daartoe, door den Actuaris ingezonden, was er ook een voorstel van den Kerkeraad van *Fauresmith*, omtrent de wenschelijkheid en noodzakelijkheid dat alle Kandidaten tot den Heiligen Dienst in onze Kerk, door eene Commissie opnieuw onderzocht worden, omtrent de zuiverheid in leer en besliste

Godsvrucht! Nu gebeurde het, juist voor de zitting der Synode, dat de proponent VAN WARMELOO uit *Holland* aan de Kaap arriveerde, en zich bij Dr. FAURE vervoegde om gelegitimeerd te worden, hetgeen deze (daar hij wist dat VAN WARMELOO half modern was) weigerde, met verwijzing naar de Synode. Den 7^{den} November bracht VAN WARMELOO zijn verzoek om legitimatie voor de vergadering, doch, hoe de modernen en liberalen er ook op aandrongen, dat hij onmiddellijk gelegitimeerd zou worden, de meerderheid besloot, dat dit niet geschieden zou, vóór er omtrent de voorgestelde verandering van Art. 63 een besluit genomen was.

Op den 10 November werd voornoemd artikel herzien in dier voege, dat zich aanbiedende predikanten vóór de legitimatie bewijs moesten leveren, dat zij aan eene erkende Universiteit of erkend Seminarium hadden gestudeerd en dat zij op eene wettige wijze tot den predikdienst waren toegelaten. Daarenboven zouden zij niet gelegitimeerd worden (en dus niet beroepbaar zijn), dan na een Colloquium doctum met de Commissie van examinatoren, waarbij „vooral onderzoek zou worden gedaan naar de gevoelens omtrent de wedergeboorte door den Heiligen Geest en de persoonlijke ondervinding van Gods genade, zoowel als de gehechtheid aan de leer onzer Kerk, welke de Synode verstaan wil hebben, als onmisbare vereischten te zijn voor allen, die zich als Leeraars aanbieden.”

Het spreekt vanzelve, dat allen, die ook maar eenigszins aan den vrijen kant waren, tegen de aanneming dezer bepaling stemden; doch de meerderheid was er voor en het werd aangenomen.

„Toen nu daarna de zaak van den Heer VAN WARMELOO behandeld werd, besloot de Synode, dat hij niet gelegitimeerd kon worden, dan na gehouden colloquium. Hij had zich echter op het punt van de leer reeds zóó beslist vóór de modernen uitgesproken, dat hij zich aan het colloquium niet wagen durfde, en zoo kwam er, tot spijt en ergernis der liberalen, niets van zijne legitimatie. En dat niet alleen; de herziening van Art. 63 heeft voor goed de deur gesloten voor allen, die, schoon de leer der Gereformeerde Kerk verwerpende, Leeraar in onze Kerk willen worden; er is sedert 1862 geen predikant gelegitimeerd, van wien men op eenige wijze zou kunnen vermoeden, dat hij het modernisme is toegegaan.”

Wij zijn den Heer CACHET zeer dankbaar, voor de even heldere als principieele beschrijving dezer aangelegenheid.

Drieërlei moet ieder, die dóórdenkt, thans wel duidelijk zijn :

1. dat alle predikanten en proponenten, die in of na 1862 naar Zuid-Afrika kwamen, en zich niet aansloten bij onze Nederduitsch Gereformeerde Kerk, noch verkozen zich aan hare wetten te onderwerpen, *metterdaad* *zichzelve een brevet van onvertrouwbaarheid uitreikten*, en dan ook terecht, door de mannen van gereformeerden huize, als vijanden hunner historisch geworden Gereformeerde Kerken worden gekwalificeerd ;

2. dat, waar het gezonde leven onzer Kerk reageerde tegen de hoogst gevaarlijke ziektekiemen, welke zich in haar organisme hadden geopenbaard,

— er voor allen, die op eene of andere wijze besmet waren, geen ander middel overbleef, dan òf hun ambt neer te leggen, en, als rustige burgers, onschuldiger bezigheid te zoeken; òf naar Holland terug te keeren; òf hunne, in de Kerk niet gedulde, afdwalingen, buiten de Kerk aan den man te brengen, langs den weg van het schisma;

3. dat onze Nederduitsch Gereformeerde Kerken niet mochten volstaan, met den vijand van eigen erf te verdrijven, maar, krachtens de overtuiging dat zij *de* waarheid beleed, geroepen was over geheel Zuid-Afrika tegen den leugen te strijden; en krachtens hare overtuiging, dat de eere van Christus gelden moet op alle terreinen des levens, verplicht was allen, die dien dierbaren Heiland smaadheid aandeden, publiekelijk in het aangezicht te wederstaan, m. a. w. : DAT DE KERKEN ONDER GEEN ENKEL BEDING HET SCHISMA MOCHTEN ERKENNEN, EN DAT ZIJ DAARDOOR ZICHELVEN ZOU DEN OPHEFFEN, EN HAAR BESTAANSRECHT INBOETEN.

Men moet deze dingen scherp in het oog vatten, bij al hetgeen hier volgen gaat, in verband met de „Ned. Herv. Kerk in de Z. A. R.”

De Heer VAN WARMELOO was eerlijk genoeg te erkennen, dat hij, werden de bepalingen van 1862 op hem toegepast, zich niet *mocht* laten legitimeeren.

(Overigens gebiedt de onpartijdigheid ons te vermelden, dat de Heer VAN WARMELOO een hoogst achtenswaardig man was, van wien vele orthodoxen *als persoon* veel hielden, en die, blijkens de *Gedenkschriften van Dr. C. J. P. JORISSEN*, een zeer nobele rol heeft gespeeld in den eersten Transvaalschen vrijheidsoorlog. Indien wij ons niet vergissen, was Dr. JORISSEN gewezen *modern* predikant in Holland en kwam hij uit Nederland onder den modernen President BURGERS. Zijne sympathiën liggen derhalve geheel aan den kant van het modernisme).

En wat geschiedde nu?

Dat hij door de „Ned. Herv. Kerk” in Transvaal met open armen ontvangen en zonder legitimatie werd toegelaten.

En wat antwoordde onze Kaapsche Kerk op deze feiten?

Zij trok óók de legitimatie van de predikanten D. VAN DER HOFF, A. J. BEGEMAN en G. W. SMITS terug.

In een officieël verslag, d.d. *Pretoria*, 28 Juni 1872, van de Commissie der Algemeene Kerkvergadering van de Ned. Herv. Kerk in de Z. A. Republiek, aan de HoogEerw. Synodale Commissie der Ned. Geref. Kerk in

de Kaapkolonie ¹⁾ beklagen zich deze Heeren, dat deze intrekking plaats vond: „zonder opgave van redenen, ja zelfs zonder dat aan de belanghebbende personen eenige officiële kennisgeving was geschied”; „in de Synode,” zeggen zij verder, werd op minachtende wijze van de zoogenaamde Hervormde Kerk gesproken. Wat alles niet strekken kon, tot aanhaling van den band, die tusschen de twee Kerken bestond en nog bestaat.”

De naïveteit der Schrijvers van dit verslag grenst waarlijk aan het ongelooftijke. Wat toch was het geval?

De candidaat VAN DER HOFF liet zich door de Kaapsche Synodale Commissie legitimeeren. Door bemiddeling van den Scriba kwam hij naar *Transvaal* en korten tijd daarna scheidt hij zich af van onze Kerk. Toen Ds. POSTMA daarna kwam en Ds. VAN DER HOFF bij de Afscheidenen geene hulp kon vinden tegen de Kaapsche Kerk, wendt hij den steven en stuurt weer in de richting van de *Kaap de Goede Hoop*. Dat geschiedde op algemeen verlangen, zoowel van de Regeering als van het volk. Kort en tijd daarna evenwel ontvangt hij, door zijne bemiddeling, twee helpers, in de Heeren SMITS en BEGEMANN, die, krachtens de hereeniging met de Kaapsche Kerk, volgens de besluiten van April en Sept. 1859, zich eveneens aan *De Kaap* hadden laten legitimeeren. Maar, in 1861, bewerken deze drie Heeren de definitieve afscheiding van de Kaapsche Kerk. In 1862 wordt het drietal Leeraren versterkt met den Heer VAN WARMELOO, die te eerlijk was om zich aan de legitimatie der Kaapsche Synode te onderwerpen.

Derhalve: *door deze daden hadden de 4 Hervormde Heeren zelf hunne legitimatie of ingetrokken of geweigerd, — en de Kaapsche Kerk had niets anders te doen, dan stilzwijgend hiervan akte te nemen.*

Hoe kon men de Kaapsche Kerk vragen: de Hervormde als Zusterkerk te erkennen?

Wat toch hadden onze Ned. Gereformeerde Kerken tegenover zich?

Vier mannen, waarvan één op eigen houtje eene scheurkerk in het leven had geroepen, en wier heillooze toeleg het was, onze (oude, historische, Gereformeerde Kerk te ontwrichten, en uiteen te doen spatten en daarvoor in de plaats te stellen, hunne dusgenaamde „Hervormde Kerk.”

Vier mannen, die geenerlei mandaat hadden ontvangen van de Herv. Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, daar deze terecht geweigerd had, zich

¹⁾ Voorkomende op blz. 39—42 van het treurig partijdige werkje van M. J. GODDEFROY: „*De Kerkwestie niet een leer- maar een levenswestie*”. (Tweede druk.) Gedrukt bij De Zwart en Zoon, te 's-Gravenhage.

als zoodanig met de evangelisatie van Zuid-Afrika in te laten, omdat zij niet mocht treden in de rechten harer meerderjarige Dochter aan de Kaap.

Vier mannen, wier aanspraak op den algemeenen naam van „Hervormden” anti-Roomsch Katholiek, niemand hun kan ontzeggen, maar die geenerlei recht meer bezaten op den naam Nederduitsch-Hervormde Kerk, in zooverre daarmee eenige relatie tot de Hollandsche Kerk van dien naam moest worden uitgedrukt, daar zij wel proponenten, maar nooit predikanten in die Kerk waren gewéést, doch zelfs ook latere Hervormde Predikanten — hunne rechten en voorrechten slechts zóólang konden en mochten uitoefenen, als zij in die Kerk zelve hunne ambten waarnamen, terwijl hun recht op de Evangeliebediening, op weduwenbeurs, kindergelden en dergelijke meer metterdaad verviel, zoodra zij zich aansloten bij een buitenlandsch niet-erkend Kerkgenootschap, omdat hun lidmaatschap van de Ned. Herv. Kerk was vervallen.

Mannen, derhalve, die in geen enkele relatie meer stonden noch tot de Hollandsche Moederkerk, noch tot hare wettige Dochter en Kleinkinderen in Zuid-Afrika, — en voor wier optreden zelfs geen schijn van recht bestond.

HOOFDSTUK XXVI.

Organisatie van onze Ned. Geref. Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Organisatie — niet ontstaan.

Wij moeten ons goed voorstellen, hoe de zaken eigenlijk stonden en daarom willen wij nog eens herinneren :

1. dat de Boeren-Emigranten, èn volgens de opvatting onzer Ned. Geref. Kerk zelve, èn volgens hunne eigene opinie, leden waren en wenschten te blijven van hunne Moederkerk, en derhalve zoowel door herhaalde deputaties uit de Kaap, als door Leeraren, behoorende tot den Ring Transgariëp, zooveel mogelijk zijn bearbeid ;

2. dat de Ned. Geref. Kerken in den Oranje-Vrijstaat en Natal en de

Zuid-Afrikaansche Republiek, op volkomen regelmatige wijze uit de Moederkerk en door hare tusschenkomst zijn ontstaan.

Immers: de Conferentie te *Bloemfontein*, 13—15 Jan. 1864, was samengeroepen op last van den *Transgariëpschen Ring*, en daar is besloten, dat de landskerken zich ieder naar het eigenaardig type des lands hadden in te richten.

Op wettige wijze is eerst de *Vrijstaatsche Kerk zelfstandig georganiseerd* en werd *Natal*, met *Utrecht* en *Lijdenburg* enz. tot één Ring: den *Natalschen Ring* vereenigd.

Op wettige wijze is toen weer tot stand gekomen de *Natalsche Kerk*, nadat de Ring *Natal* den gemeenten te *Utrecht* en *Lijdenburg* en den over de geheele Zuid-Afrikaansche Republiek verstrooiden leden der Ned. Geref. Kerk had opgedragen, zich zelfstandig te organiseeren. Tot dit werk waren aangewezen: Ds. F. LION CACHET, consulent van *Utrecht*, en Ds. VAN HEIJNINGEN, van *Lijdenburg*.

Wij willen den man, die door God tot groote dingen gebruikt en tot ontzaglijken zegen gesteld is voor de Zuid-Afrikaansche Republiek, — wij willen Ds. F. LION CACHET het woord geven en hemzelven laten verhalen, wat er alzoo is geschied, toen hij, in Dec. 1864, voor de derde maal door *Utrecht* beroepen werd en die beroeping als een heiligen, onafwijsbaren plicht aanvaardde.

„De Macedonische man stond aan de overzijde der rivier en riep: „*Kom over en help ons!*” Tweemaal was ik op de gewone wijze, alleen door den Kerkeraad beroepen; de derde maal door de gemeente met bijna algemeene stemmen. Het scheen wel alsof ik derwaarts moest gaan; toch waren er vele bedenkingen tegen. Naar *Utrecht* gaande, zou ik afgescheiden worden van het Kerkbestuur in *Natal*, en, tenminste voorloopig, geheel op mij zelven moeten staan; ik zou burger moeten worden van de Republiek, die in een embryo-toestand verkeerde; mijne vrouw had een groot bezwaar in het verwisselen van plaats en het werd mij door al mijne vrienden ontraden. Er waren moeilijkheden van finantieelen aard: te *Ladysmith* had ik een tractement van ruim drie honderd ponden st. (nagenoeg f 4000.—) en, (daar het wel te voorzien was, dat het Gouvernement der Republiek mijn salaris niet betalen zou), te *Utrecht* kon ik op niet veel meer dan de zeven en dertig pond, tien shillings rekenen, die ik nu als consulentsalaris ontving. Daarenboven was er te *Utrecht* geen pastorie; men vreesde oorlog met de Kaffers, — en de politieke toestand liet veel te wenschen over. Schoon ik meer en meer begon te gevoelen, dat de Heer mij riep, kon ik tot geen besluit komen, toen mij dit van eene onverwachte zijde gemakkelijk gemaakt werd.

De kerkeraad te *Ladysmith* had het reeds lang met leede oogen aangezien, dat ik zoo dikwijls naar *Utrecht* ging; en toen ik er voor de derde maal beroepen werd, wilde de kerkeraad, dat ik niet alleen voor het beroep bedanken

zou, maar ook voor het consulentschap. Ik pleitte voor de arme gemeente en toonde aan, dat, als ik haar niet meer bezocht, zij noodwendig in handen der liberalen vallen moest; doch niets mocht helpen, — ook niet, dat ik den kerkeraad verzekerde, dat ik, liever dan *Utrecht* aan de liberalen over te geven, het beroep zou aannemen; dit laatste beschouwde men als eene ijdele bedreiging.

Het was op een Zaterdagavond; ik had mijne voorbereidingspreek gehouden, en de kerkeradsvergadering zou julst aanvangen, toen een mijner beste vrienden, ouderling H. POTGIETER, mij ter zijde nam en influisterde: „*hedenavond zult gij ons moeten verzekeren, dat gij niet meer naar Utrecht gaan zult.*” Ik verzocht, dat hij *daarop* toch niet in de vergadering zou aandringen, daar ik gedwongen zou worden het beroep naar *Utrecht* aan te nemen; doch daar hij dit niet geloofde, deed hij zijn voorstel aan den kerkeraad; en drong men er op aan, dat ik mijn werk over de Buffelrivier zou opgeven. Dit noodzaakte mij den broeders kennis te geven, dat ik het beroep naar *Utrecht* zou aannemen. De vergadering werd spoedig gesloten; en zwijgend vergezelde broeder POTGIETER mij naar de pastorie. Het was mij wonderlijk te moede; ongaarne vooral ging ik naar *Utrecht* maar de weg van roeping en plicht was duidelijk: ik *mocht Utrecht* niet aan de liberalen overgeven.

Nadat ik mijn besluit aan mijne gemeente, en aan den kerkeraad van *Utrecht* bekend gemaakt, en het Gouvernement om mijn ontslag had gevraagd, overviel mij een zóó groote benauwdheid, dat ik, met toestemming van het Gouvernement, mijn verzoek om ontslag introk. Daarna werd, door de goedheid des Heeren, mijn weg weer helder; en kon ik nu vast besluiten, de roeping naar *Utrecht* aan te nemen. Andermaal vroeg ik mijn ontslag, dat mij verleend werd; en Zondag den zevenden Mei, preekte ik mijn afscheidspreek in de oude Ladysmithsche Kerk. 's Maandagsmorgens sprak ik, in den bidstond, een laatste woord tot de gemeente, van wie het mij veel kostte om te scheiden. Met moeite verliet ik den preekstoel, — mijn preekstoel niet meer. Afscheidnemen is pijnlijk; gelukkig dat het meestal temidden van zooveel gewoel plaats vindt. Vriend HUET was overgekomen, om bij mijn afscheid tegenwoordig te zijn. En nu gingen wij op reis naar Transvaal, „niet wetende, wat ons ontmoeten zou,” maar dit wetende, dat God, mijn God, die mij van mijner jonkheid aan zoo wonderlijk als genadig geleid heeft, met mij ging, en mij helpen en steunen zou in het werk, waartoe hij mij geroepen had. Toch wist ik niet, dat al hetgeen ik in de laatste jaren ondervonden had, slechts eene voorbereiding was tot het werk, dat de Heere mij nu te doen zou geven. Welk een zegen, dat wij niet zoo heel ver vooruit kunnen zien. Niet vooruit, maar opwaarts, waar Jezus is, verhoogd aan 's Vaders regterhand. *Ik ben uw heil, zegt de Heere!*”

Wij slaan eenige bladzijden over, waar de Auteur een overzicht geeft van het land en zijne geschiedenis, en citeeren nog slechts dit merkwaardig slot:

„Doch voor ditmaal genoeg hierover, want het is tijd om in te spannen en door de Buffelrivier te trekken, daar de Heere, in den verwarden boel aan de overzijde, werk voor mij heeft. Ik word predikant der Nederduitsch-Gereformeerde gemeente van *Utrecht*, zonder direct kerkelijk verband met *Natal*, den

Vrijstaat of de Kolonie; zonder iets te doen te hebben met den „Hervormde Kerk” in de Republiek en hare liberale Leeraren; zonder een andere dan vriendschappelijke betrekking met Ds. POSTMA en zijne gemeente, en ook met *Lijdenburg* niet officieel vereenigd; terwijl de predikant van *Lijdenburg*, Ds. VAN HEIJNINGEN op vertrek staat naar *Cronstadt* in den Oranje-Vrijstaat. Mijn salaris is mij door President PRETORIUS en zijn Raad beloofd; maar ik zal het nimmer ontvangen, dat gevoel ik wel. De gemeente *Utrecht* is, zoo in het politieke als in het kerkelijke, niet eenstemmig; de Kaffers dreigen een inval; de pastorie is niet gebouwd en ik, — ik ben nog zoo jong en onervaren, terwijl mijne vrouw meer dan half onwillig is om over te trekken. Doch de ossen zijn voor den wagen gespannen, — voorzichtig, — de achterwielen behoorlijk geremd, — dalen wij af, langs de nauwe, in de bank der rivier gehouwen weg, in de rivier; een paar minuten nog, en in Gods naam trekken wij over. In den naam van Jezus, mijn Heiland, die mij tot hiertoe zoo veilig leidde; zoo krachtig ondersteunde; het mij aan niets ontbreken liet, en óók nu mij aan mijzelven niet zal overlaten. Amen. Hallelujah!”

HOOFDSTUK XXVII.

Van Utrecht begint de victorie.

Uit *Utrecht* begint de reconstitutie onzer Nederduitsch Gereformeerde Kerk in *Transvaal*!

Om de positie van Ds. CACHET goed te begrijpen, dient men het volgende scherp in het oog te vatten.

Het is wel bekend, dat de districten van *Utrecht* en *Lijdenburg*, die later een deel uitmaakten van de Zuid-Afrikaansche Republiek, vroeger zelfstandig waren en met het Gouvernement der Republiek in geene officieele betrekking stonden. De inwoners van die districten *Lijdenburg* en *Utrecht* waren bijna allen leden der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, en vormden, zoo spoedig als mogelijk was, afzonderlijke gemeenten. De gemeente van *Utrecht* werd, volgens het Notulenboek, gesticht in het jaar 1854, op den 19den November, op welken dag, door de meerderheid der manslidmaten, als Ouderlingen gekozen werden: F. J. DU PLESSIS, P. W. JORDAAN, en als Diakenen: P. KOETZIER, G. D. BEZUIDENHOUT, M. PRINSLOO en G. M. SMUTS. De

gemeente verklaarde bij hare oprichting, dat het haar verlangen was, om te ressorteeren, in verband met en onder het geestelijk opzicht van de HoogEerw. Synode der Ned. Gereformeerde Kerk van *Zuid-Afrika*, waaroemtrent terstond met den Actuarius Synodi gecorrespondeerd werd. *Utrecht* ressorteerde sinds onder den Ring van Transgariëp (gelijk ook *Lijdenburg*); refereerde in 1858 zaken, de gemeente betreffende, naar den Transgariëpschen Ring; zond, in 1861, afgevaardigden naar de Ringsvergadering te *Harrysmith*, en in 1862 naar *Ladysmith*. Toen, in 1862, de Ring van *Natal* het door de Synode bepaald getal predikanten had, werd hij als een afzonderlijken Ring geconstitueerd, bestaande uit de gemeenten *Maritzburg*, *Ladysmith*, *Weenen*, *Greytown*, *Utrecht* en *Lijdenburg*, welke beide laatste gemeenten, op de eerste vergadering van den Ring van *Natal*, te *Ladysmith*, Mei 1863, behoorlijk werden vertegenwoordigd. De tweede Natalsche Ringsvergadering werd gehouden te *Utrecht*, Maart 1864, op welke, met wederzijdsch goedvinden, n.l. der gemeente van *Utrecht*, en der vergadering, besloten werd om den officieelen band tusschen *Utrecht* en den Natalschen Ring los te maken, om redenen, onder het hoofdstuk *Natal*, door ons uitvoeriger medegedeeld, doch hoofdzakelijk hierop neerkomende, dat de Ring van *Natal*, na de bekende afsnijding van de Kaapsche Synode in 1862, meende zich beter te kunnen helpen, indien het bezwaar, om gemeenten te hebben buiten *Natal*, voor welke de Ring meende geene wetten te kunnen maken, niet meer bestond. *Utrecht* werd toen van den Ring losgemaakt, en aan *Lijdenburg* hiervan kennis gegeven, met verzoek van den Kerkeraad der gemeente, te vernemen, of deze der Ringsvergadering toestemde, dat die losmaking ook voor *Lijdenburg* onmisbaar was. De positie der gemeente *Utrecht*, na den 26 Maart 1864, was nu deze: Eene gemeente der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, *suo jure* gerechtigd, en door haar wettig Kerkbestuur gemachtigd, zich te vereenigen met *Lijdenburg*, en de over het geheele land verstrooide groepen harer medeleden, die vooralsnog niet tot zelfstandige Kerken waren geïnstitueerd, en zich, evenals de *Oranje-Vrijstaat* en *Natal*, door het uitvaardigen van wetten, die hoegenaamd geen gevaar konden opleveren voor de politieke onafhankelijkheid des lands, te constituereen tot eene geheel zelfstandige Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Wat betreft *de bediening des Woords en der Sacramenten* in de gemeente *Utrecht*, die is steeds vervuld geworden, door Leeraren der Gereformeerde Kerk onder de Kaapsche Synode. In de jaren 1856 en 1857,

werd de gemeente als consulent bediend door Dr. H. E. FAURE, van 1858 tot 1861 door Ds. P. HUET; en sedert dien tijd, tot Mei 1865, door Ds. F. LION CACHET. Toen, in Maart 1864, de gemeente *Utrecht* van den Natal-schen Ring werd losgemaakt, legde Ds. CACHET zijne betrekking als consulent neder en ontving hij eervol ontslag. De Kerkeraad hield toen eene Gecombineerde Kerkeradsvergadering, door welke hij schriftelijk verzocht werd, het consulentschap te willen waarnemen, totdat de gemeente van eenen vasten Leeraar zou zijn voorzien, waarin hij toestemde. Kortens tijd daarna ging de Kerkeraad er toe over om een beroep op een Leeraar uit te brengen, en werd Ds. CACHET, voor de tweede maal, als Leeraar van *Utrecht* gekozen. Hij had geene vrijmoedigheid dit beroep aan te nemen, doch toen hij, op den 6^{den} December 1864, voor de *derde* maal beroepen werd, nu ook door de groote meerderheid der manslidmaten, had hij geene vrijmoedigheid het beroep af te slaan, en begon hij zijn arbeid, als Leeraar van *Utrecht*, in Mei 1865.

Men meene evenwel niet, dat alles zoo'n kalm verloop had, als het, bij het lezen dezer regelen, schijnt. PRETORIUS en Ds. VAN DER HOFF waren er de mannen niet naar, om *Utrecht* geheel met rust te laten. Met list en geweld was meer dan eens beproefd, bres te schieten in dit bolwerk der Nederduitsche Gereformeerde Kerk.

In het jaar 1858, toen er door sommigen eene poging in het werk werd gesteld, om, tegen den wil van anderen, het district *Utrecht* verklaard te hebben, als reeds te behooren onder het Gouvernement der Zuid-Afrikaansche Republiek, en diaken DIRK UIJS, door President PRETORIUS als Commandant van *Utrecht* was aangesteld, en met een *gewapend commando* zich nabij *Utrecht* bevond, werd hierin door vele leden der gemeente eene poging gezien, niet alleen om *Utrecht* tot eene *politieke vereeniging* te dwingen, maar ook tot eene vereeniging met de Kerk in de Republiek, welke zich, met Ds. VAN DER HOFF, van de Kaapsche Synode had afgescheiden. Het gevolg hiervan was: een verzoek van vele leden der gemeente, aan den Kerkeraad, om diaken DIRK UIJS, ouderling P. JORDAAN en diaken D. BEZUIDENHOUT, uit hunne betrekking te ontslaan; en een protest, door vele leden der gemeente, waaronder het Hof van Landdrost en Heemraden: „tegen alle veranderingen, welke door de partij van PRETORIUS aangewend worden, om de Gereformeerde Kerk van *Utrecht*, die getrouw wil blijven aan de Kaapsche Synode, daarvan af te scheiden; en zullen de ondergeteekenden nimmer toelaten, dat een ander Leeraar, welke niet gehouwen en

getrouw is aan de Kaapsche Synode, in deze Kerk optreedt, om in dezelve eene scheuring te maken."

In April 1860 bevond Ds. VAN DER HOFF zich in *Utrecht* en werd Z.Ew. toegelaten om „te prediken". Hij hield echter ook Kerkeradsvergadering en aanneming van lidmaten. Hierover werd in de volgende Kerkeradsvergadering veel gesproken, en uitdrukkelijk bepaald: (zie Notulen des Kerkerads, 12 Mei 1860): „Geenen predikant, tot de Synode niet behorende, in het vervolg toe te laten, aanneming of kerkeradsvergadering te houden, slechts de prediking des Woords en de bediening der Sacramenten toe te staan"; welk besluit, 1 Febr. 1862, aan Ds. BEGEMANN door den Kerkerad werd bekend gemaakt, met bijvoeging, dat de bediening des Evangelies nu echter geregeld door den consulent geschiedde; in antwoord op een schrijven van Z.Ew. om in *Utrecht* te komen kerk houden.

In 1859 werd Utrecht politiek ingelijfd bij de Zuid-Afrikaansche Republiek, doch met de uitdrukkelijke bepaling, dat de Kerk, gelijk die van Lijdenburg, niet werd ingelijfd bij de gemeenten der „Ned. Herv. Kerk" in de Republiek.

In 1863 deed de Kerkerad aanzoek, bij de Commissie van den Uitvoeren Raad, toen te *Utrecht*, om het bij de Grondwet gewaarborgde salaris voor een predikant, en in 1864 deed Ds. CACHET, zelf bij den President van den Uitvoeren Raad onderzoek naar de toekenning van dat salaris; doch, toen beide genoemde partijen, spraken van eene vereeniging met de Algemeene Kerkvergadering in de Republiek, als voorwaarde waarop het salaris van een predikant voor *Utrecht* zou worden toegestaan, was dit voldoende zoowel voor den Kerkerad als voor hemzelve, om van het Gouvernements-salaris niet meer te spreken, totdat er gelegenheid zou zijn, om met den Uitvoeren Raad persoonlijk of geregelder te confereeren.

Dit alles zal voldoende zijn, om het duidelijk te maken, dat de gemeente van *Utrecht* nimmer anders geweest is, noch onder eenige voorwaarde heeft willen zijn, dan eene gemeente der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, in leer en tucht overeenkomstig met de Gereformeerde Kerk in *Zuid-Afrika*, en protesteerende tegen alle pogingen, om haar van die Kerk, door beloften of bedreigingen, af te scheiden.

Terwijl de gemeenten van *Utrecht* en *Lijdenburg*, als gemeenten der Nederduitsche Gereformeerde Kerk, in vereeniging met onze Kaapsche Synode bloeiden, hadden enkele Transvaalsche gemeenten, onder Ds. VAN DER HOFF zich afgescheiden van de Synode, en een afzonderlijk Kerk-

bestuur opgericht. Wij zagen boven, hoe listig men er toe kwam, die Ned. Herv. Kerk, in de Grondwet, de Kerk van den *Staat* te noemen; hoe de predikanten VAN DER HOFF, BEGEMANN, SMITS en VAN WARMELOO, met de gemeenten *Potchefstroom*, *Rustenburg*, *Zoutpansberg* en *Pretoria*, zich tooiden met den weidschen naam van de *Nederduitsch Hervormde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek*, wier hoogste Kerkbestuur berustte bij een Algemeene Kerkvergadering, en welke bestuurd werd volgens Reglementen door haar uitgegeven in 1862. Allen, die onze uiteenzetting aandachtig hebben gevolgd, zal het duidelijk zijn, dat die Kerk pas sedert 1862 *Staatskerk* kan worden genoemd, doch dat *dit epitheton ornans in hooge mate misleidend was*, uit vijfderlei oogpunt, omdat:

1. bij de *Conventie van Lijdenburg*, uitdrukkelijk het recht van dien Staat was geïndiceerd, de aloude, historische, Nederduitsch Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika te behouden;

2. *Utrecht* hetzelfde had geëischt, als de *conditio sine qua non* der politieke vereeniging;

3. over de geheele Zuid-Afrikaansche Republiek, er groote groepen van menschen verspreid leefden, die het schrikbewind van PRETORIUS en Ds. VAN DER HOFF, op kerkelijk terrein „moeg” waren, en gereed stonden, als rijpe halmen voor de zeis des maaiers, om binnengebracht te worden in de schuren der Nederduitsch Gereformeerde Kerk; — ongerekend nog het groot aantal lidmaten dier Kerk, in verschillende deelen des lands woonachtig, die de *nucleus* vormden voor toekomstige zelfstandige gemeenten onzer Kerk;

4. dat de „Gereformeerde Kerk” als zelfstandige, Gereformeerde Kerk door het Staatsbestuur was erkend, en men den onmisbaren KRUGER had moeten toestaan, dat óók leden van andere Kerken in de privilegiën der Staatskerk zouden deelen, — waarmede dus feitelijk dat privilege ophield te bestaan. Voortaan beteekent die uitdrukking „Staatskerk” dan ook niets meer, dan dat er een zekere financiële verhouding bestond, tusschen de Leeraren der „Hervormde Kerk” en den Thesaurier der schatkist, m. a. w. dat door hen uit den Staatsruif werd gegeten. Doch ook dit „voorrecht” verviel spoedig, gelijk wij later zien zullen; en tevens was de tijd niet verre meer, waarin alle burgers volkomen godsdienstvrijheid werd verleend;

5. dat de Staatskerk niet alleen geen recht bezat, zich *de* Kerk van den Staat te noemen, maar tevens ook geen *Kerk* was. De mannen, die haar in het leven hadden geroepen, stonden geheel buiten eenig verband hoege-

naamd met de Nederlandsche Hervormde Kerk in *Holland*; en wat *Zuid-Afrika* betreft, stelden zij zichzelf *buiten elk historisch, organisch en juridisch verband met onze Kerk*, DIE NOCH AAN HAAR, NOCH AAN ANDERE AFGESCHIEDENE KERKEN OOI T HARE RECHTEN HEEFT OVERGEDRAGEN OF OVERDRAGEN KON.

Welnu, het was met die dusgenaamde Ned. Herv. Kerk, die pretendeerde de Kerk van den Staat te zijn, dat *Utrecht* verzocht werd zich te vereenigen.

Toen Ds. CACHET voor de derde maal te *Utrecht* beroepen werd, was President PRETORIUS, met zijnen Uitvoerenden Raad, juist op het dorp en had hij met hem een lang gesprek over de kerkelijke aangelegenheden. Z.H.Ed. drong er sterk op aan, dat CACHET het beroep zou aannemen; zijn salaris zou door het Gouvernement betaald worden, en „als hij zich met de andere predikanten vereenigen kon, dan zou hij het middel kunnen zijn, om de kerkelijke zaken in de Republiek recht te maken, en tot grooten zegen te zijn!”

Eene Kerkerads-commissie, afgevaardigd om met den Uitvoerenden Raad te spreken over het predikants-salaris, slaagde er in, den Raad te overtuigen, dat de gemeente van *Utrecht* het recht had, volgens de Grondwet, op het predikants-salaris, zonder eenige vereeniging met de Algemeene Kerkvergadering. Het predikants-salaris voor *Utrecht* werd dan ook toegekend, — hoewel die gemeente er nooit gebruik van gemaakt heeft uit vrees voor staatsinvloeden — doch gaf ook de Uitvoerende Raad het als *wenschelijk* te kennen: „dat de gemeente *Utrecht* zich vereenige met de Algem. Kerkvergadering der Zuid-Afrikaansche Republiek.”

CACHET liet weten, dat de voorstellen tot eene vereeniging nimmer van hem konden uitgaan, doch dat hij niet ongenegen zou zijn om te zien, wat er gedaan kon worden.

Aangespoord door het Gouvernement, dat ter goeder trouw eene vereeniging der gemeenten wenschte, schreef Ds. SMITS van *Rustenburg*, een brief aan den Kerkeraad van *Utrecht*, hem uitnoodigende, om afgevaardigden te zenden naar eene Commissie-vergadering der Herv. Kerk, die te *Rustenburg* op 26 Juni 1865, zou gehouden worden. De Kerkeraad besloot aan de uitnoodiging te voldoen, en vaardigde Ds. CACHET af, met ouderling IS. DE JAGER en twee diakenen, als eene Commissie, om, namens den Kerkeraad, de vergadering te *Rustenburg* bij te wonen, met onbepaalde volmacht, om, in de zaak der vereeniging, naar bevind van zaken te handelen.

En het was de gemeente Utrecht heiligen ernst met deze poging, om de

eenheid der Kerk te herstellen. De Kerkeraad motiveert hare beweegredenen volgenderwijze: ¹⁾

„Als eerste en voornaamste reden mag genoemd worden de droefheid der gemeente *Utrecht*, bij de gedachte, hoe verdeeld de Gereformeerde Kerk in dit land bestond. N.l. *Utrecht*, *Lijdenburg* en *Schoonspruit*, afgescheiden van de andere gemeenten in de Republiek, en ook wederom van elkander gescheiden; — dan de gemeenten onder Ds. POSTMA, die zich onder een afzonderlijk Kerkbestuur hadden georganiseerd.

De overweging, dat dit vroeger niet alzo was, dat het niet alzo behoefde noch behoorde te zijn; dat het wenschelijk en nuttig was alle de gemeenten wederom te vereenigen in éenen staat, onder één Kerkbestuur, als de zuivere Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, en de geestelijke zegeningen, zoowel als wegneming van burgerlijke geschillen en moeilijkheden, welke hieruit moeten voortvloeien, deed na de losmaking van den Ring van *Natal*, de gemeente meer dan ooit verlangen, niet naar eene vereeniging met de „Hervormde Kerk”, maar met alle de gemeenten der Gereformeerde Kerk in de Z. A. Republiek.”

De Commissie-vergadering te Rustenburg, leidde evenwel niet tot het doel. Zij werd gehouden 26, 27 en 28 Juni 1865. Tegenwoordig waren: Di. VAN DER HOFF, SMITS en VAN WARMELOO, benevens de ouderlingen ROETS, CRONJE en POTGIETER. Ds. VAN DER HOFF kon echter geen zitting nemen, daar er twee beschuldigingen tegen Z.Ew. waren ingebracht, nl. wegens onrechtzinnigheid in de leer, door de ouderlingen SASSENBERG en VERMAAK, van *Wakkerstroom*; en, wegens het onwettig sluiten van een huwelijk, door den Uitvoerenden Raad. Van de eerste beschuldiging werd Ds. VAN DER HOFF met algemeene stemmen vrijgesproken; aan de klacht van den Uitvoerenden Raad schuldig bevonden en voor een maand in zijne bediening geschorst.

Het was op deze vergadering, dat de Utrechtsche Commissie tot hare groote verbazing vernam, dat Ds. VAN HEIJNINGEN zich door Ds. VAN DER HOFF had laten bepraten, om op de laatste Algemeene Kerkvergadering aanzoek te doen, met de gemeente *Lijdenburg* te worden ingelijfd, welk verzoek was toegestaan, zonder dat de Leeraar van *Lijdenburg* eenig bewijsschrift of volmacht kon toonen, ten bewijze, dat zijn verzoek geschiedde op last der gemeente *Lijdenburg*; zoodat die gemeente werd ingelijfd, zonder dat de vergadering eenig ander bewijs had, dat dit de begeerte der ge-

¹⁾ „Aan eenige leden,” pag. 10.

meente was, dan het woord van den Leeraar. Vooralsnog was hieraan evenwel niets te doen.

Met betrekking tot de vereeniging met de gemeente *Utrecht* werd vooraf door de Commissie geeischt en door de vergadering erkend, dat hare afgevaardigden verschenen en ontvangen zouden worden, als eene „Commissie der zelfstandige Nederduitsche Gereformeerde Gemeente van *Utrecht*”, van welke gemeente Ds. CACHET wettig predikant was. De, op verzoek der vergadering, dienaangaande wettig ter tafel gelegde documenten, werden door haar in orde bevonden.

De Commissie gaf nu hare begeerte te kennen naar een vereeniging, indien namelijk hare bezwaren uit den weg geruimd konden worden.

Het eerste bezwaar der Commissieleden was, tegen den naam van „Nederduitsche Hervormde Kerk.” De Kerk in dit land was altijd genoemd: „Nederduitsch Gereformeerde Kerk,” en hun verlangen was te weten, *wanneer en door wie* de naamsverandering der Kerk geschied was. Toen de vergadering hierop antwoordde: „dat omtrent die verandering niets in de Notulen bekend is, en dat zij zich onbevoegd rekent over die zaak een oordeel uit te spreken, deden zij het volgende voorstel, hetwelk besloten werd te leggen voor de Algemeene Kerkvergadering:

„De Kerkeraad en gemeente der Gereformeerde Kerk van *Utrecht*, bewust, dat de naam der Kerk in deze Republiek is: *Nederduitsche Gereformeerde Kerk*, en dat het niet blijkt, dat die naam op wettelijke wijze veranderd is, in dien van Ned. Hervormde Kerk; en verder, dat de gemeente van *Utrecht* zich nog steeds blijft noemen: *Ned. Geref. Kerk*, en bezwaar heeft tegen den op geene wettige wijze aangenomen naam van *Ned. Herv. Kerk*; wenscht, zal zij vereenigd worden met de andere gemeenten van dit land, dat de Kerk niet langer met den naam van *Nederduitsch Hervormde Kerk*, maar met haren eigenlijken naam van *Nederduitsch Gereformeerde Kerk* genoemd worde.”

Het tweede, door de Utrechtsche Commissie geopperde bezwaar, was omtrent de Belijdenis. Terwijl de Gereformeerde Kerken in de *Kaapkolonie*, Natal, Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek, duidelijk en klaar de belijdenis der Kerk uitspreken, werd hieromtrent in de Reglementen voor de Nederduitsch Hervormde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, ook niet met één enkel woord gesproken, noch bleek het uit eenig kerkelijk bescheiden welke de Belijdenis der Kerk was. De Commissie deed daarom de volgende vraag: „*Welke is de Belijdenis der Herv. Kerk?*” Waarop

de Scriba Ds. VAN WARMELOO antwoordde: „Dat de Belijdenis niet in de wet stond, en hij (de Scriba) *zich wel wachten zou, die Belijdenis er nu in te brengen*”. Met dit antwoord stemde Ds. SMITS overeen, evenzoo de Ouderlingen; doch daar het voor de Utrechtsche afgevaardigden natuurlijkerwijze geheel en al onbevredigend was, werd besloten: ook deze vraag voor de Algemeene Vergadering te leggen.

De *andere punten* waren van minder belang en betroffen: de betrekking tusschen Kerk en Staat; het beroepen van predikanten; het al of niet verplichtende van Gezangen te gebruiken bij de openbare godsdienstoefening; de uitbreiding van 's Heeren Koninkrijk enz. Daar nu echter de Commissie-vergadering zich onbevoegd achtte, om omtrent de voornaamste punten van bezwaar uitspraak te doen, werd besloten: deze te brengen voor de Algemeene Kerkvergadering, welke, de bestaande omstandigheden in acht nemende, zou worden opgeroepen om tegen den 20 November 1865, te Pretoria D. V. zitting te houden.

Ds. CACHET schreef later, in het Tweede Deel van zijn „Vijftien Jaren” blz. 16:

„Dat er aan geene vereeniging met de predikanten der Hervormde gemeenten te denken zou zijn, is mij te *Rustenburg* duidelijk geworden. Ik zou mij niet met hen *kunnen* vereenigen, tenzij zij onze Belijdenisschriften onderteekenden, en in de Kerkelijke besluiten werd opgenomen, dat zij beloofden, de leer in die schriften vervat, te zullen handhaven. Bekend als zij waren als voorstanders der liberale richting, *konden* zij dit niet doen; en daar Ds. VAN WARMELOO, (in strijd met hunne eigene bepalingen) als predikant toegelaten was, zonder door den Actuaris aan de Kaap te zijn gelegitimeerd, moest ook daar iets aan gedaan worden. Eindelijk, de loszinnige wijze, waarop over 's Heeren dienst gesproken werd; het onverniste liberalisme, dat de predikanten *entre-nous* openbaarden, schoon nog niet voor de gemeente; de onbedekte haat tegen de Synode; hunne verhouding tegenover de Afgescheidenen en de Zendingen, dit alles maakt mij huiverig om aan een vereeniging te denken. Toch gevoelde ik, dat, als zij de Formulieren van Eenigheid voor bindend verklaarden, ik mij met hen zou moeten vereenigen, vooral met het oog op de politieke en kerkelijke gesteldheid des lands. Doch ik zou den tijd niet vooruitloopen en wachten tot November.”

Wij kunnen den geëerden Schrijver niet volgen op zijne terugreis, noch hier kennis nemen van de uiterst belangwekkende beschrijving, die hij geeft van den inmiddels uitgebroken oorlog tusschen den Oranje-Vrijstaat en de Basoeto's. Wij verwijzen den belangstellenden lezer naar zijne verdediging van de Boeren, tegen de beschuldigingen der Fransche zendelingen. Slechts

het volgende nemen wij, ten besluite van dit gedeelte nog over (blz. 27—28):

„Terwijl generaal KRUGER naar den *Vrijstaat* toog, om de Kaffers te tuchtigen, en de Noordwestelijke frontier van *Natal* door de Basoeto's verontrust werd, leden wij in *Utrecht* weinig overlast van de Kaffers. Ik hield elken morgen en avond godsdienstoefening in het laager te *Utrecht*, en nu en dan in de naburige laagers. 's Zondags was de kerk meestal goed gevuld en mijne catechisatiën werden wel bezocht. Op kerkelijk gebied viel weinig anders te doen, dan ons voor te bereiden tot den stap, dien wij te nemen hadden.

Tot nu toe had er te *Utrecht* maar ééne Kerk bestaan: onze Ned. Gereformeerde. Indien wij ons met de „Hervormde gemeenten” in de Republiek niet vereenigden, zou zich (dit liet zich duidelijk aanzien) een derde deel der gemeente van ons afscheiden, om zich bij de liberalen te voegen. Voor het oogenblik bleef alles zooals het was: half November was ik gereed om de reize naar *Pretoria* te aanvaarden.”

HOOFDSTUK XXVIII.

De belangrijkste dag in het leven van Ds. Cachet en in het Kerkelijk leven der Z.-A. Republiek.

Wij zijn omtrent de *Algemeene Kerkvergadering der Hervormde Kerk in de Z.-A. Republiek*, die op den bepaalden tijd — Maandag 20 November 1865 — te *Pretoria* geopend werd, door twee werken uitnemend ingelicht. Het eerste is: CACHETS „*Vijftien jaar in Z.-A.*”, hetwelk de bladzijden 35—40 wijdt aan deze samenkomst en wat er mee samenhang. Het tweede is een werkje, dat den volgenden langen titel draagt: „Aan de leden der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Z.-A. Republiek en voorts aan allen, die de Gereformeerde Kerk liefhebben, wordt het navolgende *VERSLAG der Handelingen van de gemeente Utrecht, in de zaak der voorgestelde vereeniging dier gemeente met de dusgenaamde „Hervormde Gemeente” in de Republiek* ter lezing en overweging aangeboden, namens den Kerkeraad en de Gemeente der Nederduitsch Gereformeerde Kerk te *Utrecht*, door F. LION CACHET, predikant te *Utrecht (Pietermaritsburg)*: gedrukt bij P.

Davis & Zonen, Langemarkstraat 1866). Dit boekje van 31 pagina's bevat een schat van historisch materiaal en is beslist onmisbaar, tot recht verstand der Transvaalsche Kerkgeschiedenis. In het voorgaande hoofdstuk veroorloofden wij ons de vrijheid reeds enkele dingen, soms letterlijk, soms gewijzigd, over te nemen, met name de uitvoerige mededeelingen over *Utrecht* en ons overzicht van de Commissievergadering te *Rustenburg*. Over de Algemeene Kerkvergadering en het aldaar verhandelde, geeft dit uitvoerig werkje, hetwelk wij voortaan korthedshalve „*Verlag*” zullen noemen, een zeer gedetailleerd overzicht van blz. 14—36. Wij zullen nu de gegevens uit beide werken, die elkaar aanvullen, belangrijk verkort weergeven, doch moeten ons de vrijheid veroorloven, met het oog op de hoogst belangrijke punten, die er verhandeld werden, veel van des lezers geduld te vergen.

Tegenwoordig waren de predikanten VAN DER HOFF, SMITS en BEGEMANN, benevens Ouderlingen en Diakenen van verschillende gemeenten. Van *Lijdenburg* verschenen Ouderling LOUIS FOURIE en Diaken ABRAHAM JOUBERT. Vóór deze laatste broeders echter wilden zitting nemen, verzochten zij van den Voorzitter inlichting omtrent twee punten, nl. de inlijving der Gemeente *Lijdenburg* bij de Hervormde Kerk; en hoe zij, waar hun volmacht zeide, dat zij afgevaardigden waren der Nederduitsch Gereformeerde Gemeente van *Lijdenburg*, naar de *Algemeene Kerkvergadering der Nederduitsch Gereformeerde Gemeente in de Zuid-Afrikaansche Republiek*, zitting konden nemen in de Kerkvergadering der Hervormde Kerk. Met betrekking tot het eerste punt, las de Voorzitter uit de Notulen, dat de Gemeente *Lijdenburg*, op verzoek van Ds. VAN HEIJNINGEN, namens de Gemeente, „onvoorwaardelijk” bij de Hervormde Kerk was ingelijfd; en met betrekking tot het tweede punt, meende de vergadering, dat Ds. VAN HEIJNINGEN de woorden „Gereformeerd” en „Hervormd”, als woorden van ééne beteekenis door elkander had gebruikt. Broeder FOURIE betuigde zijne verwondering, omtrent de onvoorwaardelijke inlijving van *Lijdenburg*, waarmede hij als Ouderling onbekend was, daar Ds. VAN HEIJNINGEN, volgens de verklaring der tegenwoordig zijnde predikanten, niet voorzien was van eene volmacht van den Kerkeraad, of van de Gemeente; — hij wilde verder niets zeggen omtrent die inlijving, dan dat hij haar voor onwettig beschouwde en daar Broeder JOUBERT hierop ook bijzonder en bij herhaling drukte, en beide broeders erop bleven staan, dat de naam der Kerkvergadering, in hunne volmacht genoemd, eene andere was dan die vergadering, waarin zij zich

nu bevonden, — en hunne bezwaren op dit punt niet waren weggenomen, zoo bleef er niets over voor de vergadering, dan te verklaren, dat zij geen zitting konden nemen; waarop de broeders afgevaardigden van *Lijdenburg* hunne plaats verlieten.

De Voorzitter, na behandeling van eenige zaken van minder belang, herinnerde nu de vergadering, dat zij te zamen geroepen was, hoofdzakelijk om te handelen over de Gemeente *Utrecht* met de andere Gemeenten in de Republiek, waarna hij de afgevaardigden van *Utrecht* opriep. Ds. CACHET en Diaken MARTINUS FERREIRA, overhandigden hunne volmacht en deelden de reden mede, waarom de beide andere afgevaardigden van *Utrecht*, broeders Ouderlingen JAN DE JAGER en H. D. SASSENBERG, niet tegenwoordig waren en daar zij groot belang verklaard hadden te hebben bij de behandeling der zaken, werd de vergadering tot Woensdagochtend 10 uur uitgesteld, doch ook toen kwam er verhindering door de ongesteldheid van Ds. CACHET. Zoo brak dan aan *Donderdag 25 November 1865*, de dag, dien wij den grootsten noemden in het leven van Ds. CACHET en in het Kerkelijk leven der Zuid-Afrikaansche Republiek. Des morgen 10 uur werd de vergadering, op verzoek van Ds. CACHET, met gebed geopend, waarna de Voorzitter Ds. SMIT, den Scriba verzocht, eene correspondentie voor te lezen tusschen Ds. CACHET en *President* PRETORIUS. Dit geschied zijnde, herinnerde de Voorzitter de vergadering, dat in de Commissievergadering te *Rustenburg*, in Juni, gehandeld was over eene vereeniging der Gemeente *Utrecht* met de andere Gemeenten in de Republiek; — dat door de afgevaardigden van *Utrecht*, in verband met die voorgestelde vereeniging, zekere vragen en voorstellen gedaan waren, waarop de Commissie-vergadering gemeend had geen bepaald antwoord te kunnen geven; dat, om die redenen, de Algemeene Kerkvergadering nu te zamen was, en dat de vergadering nu zou overgaan tot de behandeling dier punten.

Wij geven nu *ad litteram usque* het verslag, gelijk het in bovengenoemd werkje van den Utrechtschen Kerkeraad, blz. 16—37 voorkomt. Wij doen dit *vooreerst* omdat wij er prijs op stellen, dat onze lezers een duidelijk begrip zullen krijgen, van de groote beginselen, die hier in geding komen; *ten tweede*, dewijl er nergens een zoo uitnemend en vertrouwbaar resumé der geschiedenis wordt gegeven; *ten derde*, omdat wij groote bewondering koesteren, voor de eerbiedwaardige kennis, de beleidvolle taktiek, en den kloeken moed van den Utrechtschen Leeraar; *ten vierde*, omdat, wat Ds.

CACHET over de Kerk in Holland zegt, ons klaarlijk bewijst, dat een man, die reeds in 1865 zulke gevoelens was toegedaan, volkomen eerlijk was, toen hij zich bij de Doleantie aansloot.

Het eerste kreeg de Voorzitter het woord :

„Het eerste punt betrof *het bezwaar der gemeente Utrecht tegen den naam der Kerk*: „*Nederduitsch Hervormde Kerk*, waaromtrent hij slechts dit wilde zeggen: dat de woorden „*Gereformeerd*” en „*Hervormd*” geheel en al dezelfde beteekenis hebben; dat het laatste woord gebruikt wordt als zijnde beter Hollandsch, dat de Kerk alzo genoemd wordt in de Grondwet, waarom hij wilde voorstellen: „*Dat de naam der Kerk zou blijven Nederduitsch Hervormde Kerk.*”

Ds. CACHET het woord ontvangen hebbende, zeide, dat hij reeds verscheidene malen, dien morgen en vroeger, had hooren spreken van „*de zaak van Ds. CACHET.*” Hij ontkende, dat de zaak, die nu behandeld werd „*zijne*” zaak was, het was de zaak der gemeenten, de zaak der Gereformeerde Kerk in de Republiek. Wat nu betreft, het bezwaar tegen den naam van Hervormde Kerk, dit kwam hierop neder.

De oude Emigranten, die meer dan dertig jaren geleden de Kaapkolonie verlieten, zetteden zich neder in *Natal*, *Oranje-Vrijstaat* en de *Zuid-Afrikaansche Republiek*, als leden eener Kerk, die den naam droeg van Nederduitsch Gereformeerde Kerk. In *Natal*, *Vrijstaat* en *Transvaal*, door Gods genade, rust gekregen hebbende van hunne vijanden, stichtten zij gemeenten der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, van welke zij leden waren. De Kerk in *Natal* en *Vrijstaat* draagt nog dien naam. *Utrecht*, *Lijdenburg* en *Schoonspruit* in de Republiek insgelijks. Dat de gemeenten *Potchefstroom*, *Rustenburg* en *Pretoria* tot op de komst van Ds. VAN DER HOFF, insgelijks genoemd werden gemeenten der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, behoeft geen betoog, evenmin als dat, tot op dien tijd tenminste, de Kerk ook door het Gouvernement alzo genoemd werd. In 1852 worden de gemeenten in het Overvaalsche, op hun verzoek, ingelijfd en gebracht onder het geestelijk opzicht der Kaapsche Synode. Toen arriveerde in 1852 Ds. VAN DER HOFF in de Kaapstad, zonder beroepsbrief voor eenige gemeente in de Z.-A. Republiek, maar met een aanstelling van een professor, LAUTS genaamd, in *Holland*. Door middel van Ds. FAURE ontving Ds. VAN DER HOFF, 22 Maart 1853, een beroepsbrief, waarop Z.Eerw. na gelegitimeerd te zijn, over *Natal* naar *Potchefstroom* vertrok. Later kwamen hier de predikanten SMITS en BEGEMANN, wier namen vermeld staan, met eenige ouderlingen, als leden eener Commissie,

waardoor in 1862 werden uitgegeven: „*Reglementen voor de Nederduitsch Hervormde Gemeenten in de Z.-A. Republiek.*” Dat door Ned. Herv. Kerk hier bedoeld werd: de Kerk, die vroeger den naam van „Gereformeerde Kerk” had gedragen, behoeft ook geen betoog. Afgezien nu voor het oogenblik, of de woorden „Gereformeerd” en „Hervormd” woorden van ééne beteekenis zijn, dan nog zou die naamsverandering niet wettiglijk hebben kunnen geschieden, dan door een besluit der Kerk dienaangaande. Dit is verstaanbaar voor den alleronkundigste. Of zou de Secretaris van den Volksraad, zonder toestemming van den Volksraad, bij de publicatie van besluiten van dat lichaam, kunnen schrijven: „Besluiten van de vergadering der Volksvertegenwoordigers”, in plaats van: „*Besluiten van deze Volksraad?*” Immers neen. Of zou de „*Algemeene Vergadering der Hervormde Kerk*”, voor een behoorlijk geconstitueerd Gerechtshof, aanspraak kunnen maken op goederen, door het Gouvernement getransporteerd of door private personen bij testament vermaakt: „aan de algemeene Kerkvergadering der „Nederduitsche Gereformeerde Kerk” zonder een duidelijk bewijs, dat die *Gereformeerde Kerk* besloten heeft, zich voortaan te noemen *Hervormde Kerk* en dat zij hetzelfde lichaam is onder een anderen naam? Zekerlijk niet. Hij wilde daarom, vóór hij zou spreken, over het al of niet onverschillig zijn, of de Kerk in de Republiek genoemd werd „*Gereformeerd*” dan wel „*Hervormd*” een officieel antwoord verzoeken op de vraag: „*of er iets omtrent die naamverandering in de Notulen der Algemeene Kerkvergadering bekend stond?*”

De Voorzitter, Ds. SMIRRS, antwoordde hierop, namens de vergadering, „*dat omtrent de naamverandering der Kerk niets in de Notulen bekend stond*”, — en voegde erbij, dat hij met drie leden van den Volksraad, door welke de naam der Kerk als Nederduitsch Hervormde Kerk bepaald is geworden, gesproken heeft, dat de Raad volle drie uren gehandeld heeft over dit onderwerp; dat de Kerk van dit land in de Grondwet, Artikel 20, sedert genoemd werd „Nederduitsch Hervormde Kerk”, en dat hij, met de andere opstellers der Kerkelijke Reglementen, de Kerk met den naam, waarmee zij in de Grondwet bekend stond, heeft genoemd.”

Ds. CACHET vroeg vervolgens, of het Gouvernement ooit aan de Kerk had kennis gegeven, dat de naam der Kerk veranderd was; waarop de Voorzitter, namens de vergadering antwoordde: „*dat dit niet uit de Notulen bleek*”.

Ds. CACHET zeide hierop, dat hij nu zou overgaan, om aan te toonen:

Dat het niet onverschillig is, of de Kerk in dit land Nederduitsche Gereformeerde Kerk of wel Nederduitsch Hervormde Kerk wordt genoemd.

Dat, indien het ook onverschillig ware, het op eene wettige wijze had moeten geschieden.

Dat het hoogst noodzakelijk is, dat de Kerk weder genoemd worde met haren waren naam, Nederduitsch Gereformeerde Kerk.

Eerstens, het zou onverschillig zijn, indien het alleen een verschil van woorden was. In dat geval zou men de tegenwoordige discussie als woordenzifterij moeten beschouwen. De in de vergadering tegenwoordig zijnde predikanten hadden beweerd, dat Nederduitsch Gereformeerd en Nederduitsch Hervormd geheel en al hetzelfde beteekent, en dat het daarom onverschillig is, of de Kerk in dit land met den eenen dan wel met den anderen genoemd werd. Ieder kind, dat eenigszins bekend was met de Hollandsche taal, wist, dat „Gereformeerd” en „Hervormd”, in het abstracte beschouwd, dezelfde beteekenis hadden, doch omdat de naam van Nederduitsch Hervormde Kerk, in het allernaauwst verband stond met het verval der Kerk in Holland, daarom is het niet onverschillig, of de Kerk alhier „Gereformeerde Kerk” of „Hervormde Kerk” wordt genoemd. Eene vluchtige herinnering aan de geschiedenis der Kerk in *Holland*, zou dit toelichten. Reeds vroeg in het begin der 16de eeuw, werden er in *Holland* gemeenten gevonden, die de leer der Reformatie hadden aangenomen, en zich, vanwege de vervolging, noemden „gemeenten onder het kruis”. De eerste Synode der Kerken in *Nederland*, werd gehouden te *Wezel* in 1568. Later werd de Kerk in Holland genoemd: „Gereformeerde Kerk”, of de Kerk der Reformatie, hetwelk van een Fransch woord is afgeleid. Verschillende Synoden werden er bij afwisseling gehouden, totdat, in de jaren 1618 en 1619, de groote Nationale Synode te *Dordrecht* bijeenkwam, op welke Synode onder anderen duidelijk verklaard werd, welke de belijdenis was der Gereformeerde Kerken in de Vereenigde Nederlanden, nl. de leer, gelijk die, overeenkomstig Gods Woord, is neergelegd *in*, en wordt uitgesproken *door*, de Formulieren van Eenigheid, nl. de Geloofsbelijdenis, den Heidelbergschen Catechismus, en de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten, terwijl zij bepaalde, dat alle predikanten, professoren, en andere kerkdienaren, die Formulieren van Eenigheid zouden onderteekenen als overeenkomstig Gods Woord te zijn, met belofte om niets te leeren, te prediken, of te schrijven, hetwelk in het minste, met de leer der Kerk als omschreven, streed. De Kerk van *Nederland*, in dien tijd zoo heerlijk, zoo bloeiende, bleef echter niet ge-

trouw aan hare heerlijke roeping, nl. de Kerk des Heeren op aarde, zoowel in de leer als tucht, naar Gods Woord zoo zuiver als mogelijk te ver-
toonen. Zij werd medegesleept in den grooten afval, van het laatst der
vorige eeuw. In 1795 vond de politieke omwenteling in *Holland* plaats.
Het Huis van Oranje werd verjaagd. De Franschen kwamen in *Holland*.
Holland werd eene provincie van *Frankrijk*, en boette zwaar voor zijne
overtredingen tegen den Heer. In 1813 sloeg het uur der verlossing.
NAPOLEON werd verslagen en Prins Willem VI tot Koning gemaakt over
Nederland. De bewegingen op politiek gebied werden ook gevonden op
kerkelijk terrein; gelijk men in het politieke schermde met de woorden
vrijheid, gelijkheid en broederschap, zóó deed men in de Kerk. Men be-
geerde *leervrijheid* inplaats van gebonden te zijn door de Formulieren van
Eenigheid; men begeerde gelijkheid en broederschap met „andersdenken-
den”, gelijk men het noemde, maar werkelijk met Remonstranten en anderen,
wier leer door de Dordtsche Synode was veroordeeld. In 1796 werd de
Kerk van den Staat gescheiden. In 1816 was de Kerk bekend als de
„Nederlandsche Hervormde Kerk”, met eene uitwendige kerkregeling in vele
opzichten met die van vroeger overeenkomende, doch in de hoofdzaak
onderscheiden van de oude Gereformeerde Kerk des lands. In de Neder-
landsche Hervormde Kerk was de deur geopend voor volkomen leervrijheid.
Voor het onderteekeningsformulier dat de predikanten en kerkedienaren de
Formulieren van Eenigheid aannamen als *overeenkomstig Gods Woord*,
werd een nieuw formulier gesteld, waarbij men verklaarde: „de leer, in de
Formulieren van Eenigheid vervat, te gelooven en te leeren, VOORZOOVER
die met Gods Woord overeenkwamen; en daar ieder Leeraar nu zelve be-
palen kon, in hoever het een of ander leerstuk der Kerk met Gods Woord
overeenkwam, volgde hieruit van zelve, dat ieder Leeraar, zooveel hij
wilde, de dierbaarste waarheden des Evangelies straffeloos kon ontkennen
of tegenspreken, hetwelk dan ook door zeer velen geschiedde. Het Ratio-
nalisme nam de overhand, en allengskens werd het voor vele Leeraars en
en leden, die getrouw wilden blijven aan de leer der Gereformeerde Kerk
-zoo benauwd, dat zij, ongeveer dertig jaren geleden, hunne gemeenschap
met de Hervormde Kerk braken en de oude Gereformeerde Kerk van *Holland*
opnieuw constitueerden, onder den naam van: „*Chr. Afscheiden Gerefor-
meerde Kerk.*” De bijvoeging „afgescheiden” was gedwongen door de regeering.
Die Kerk verklaarde in leer en tucht te willen blijven bij de bepalingen der
Gereformeerde Kerk, tijdens de Synode van *Dordrecht*, 1618—1619, bond

hare Leeraars en leden onder de Formulieren van Eenigheid, handhaafde de zuivere leer van Gods Woord als in die Formulieren uitgesproken, en bloeide sedert als de ware Gereformeerde Kerk in Nederland. Niemand zal ontkennen, dat nog vele Leeraars en leden in het „Hervormd Kerkgemeenschap” de Gereformeerde leer hartelijk liefhebben, en als de ure komt gaarne alles daarvoor zullen opofferen, maar „de Hervormde Kerk” als Kerk is ten eenenmale afgedwaald, in elk geval kan zij geen aanspraak maken de voortzetting te zijn der oude Gereformeerde Kerk van *Holland*. Leervrijheid heeft haar zoover gebragt, dat een Leeraar (ZAALBERG) onlangs op het Paaschfeest openlijk verkondigd heeft, dat „hij niet gelooft in de opstanding van Christus”, zonder dat hij hierom kan worden gestraft en afgezet; dat SCHOLTEN, KUENEN, HOFSTEDE DE GROOT, MEYBOOM, PIERSON en BUSKEN HUET, en honderden andere Leeraars, straffeloos de dierbaarste waarheden des Bijbels kunnen verwerpen. Als wij dus in onze dagen spreken van „Nederlandsche Hervormde Kerk”, dan kunnen wij niet anders denken dan aan de Kerk, die geboren is uit de Revolutie; aan de Kerk, waarin volkomen leervrijheid heerscht; aan de Kerk, waarin op de Academiën door vele Professoren den studenten geleerd wordt Gods Woord te verdraaien; aan de Kerk, waarin „STRAFFELOOS” Sabbath aan Sabbath van den kansel, en week aan week in de catechisatiën door honderden Predikanten en Godsdienst-onderwijzers geleerd wordt: dat de Bijbel niet Gods Woord is, maar het Woord van God in den Bijbel wordt gevonden (als eene teekening in een lijstje), dat Christus niet waarachtig God is; dat wedergeboorte door den Heiligen Geest niets anders is dan zedelijke verbetering; dat er geen uitverkiezing noch eeuwige verwerping is; om niet te spreken van hen, die veel verder gaan in de uitoefening van hun ambt als Apostelen des Ongeloofs. Als wij spreken van de Hervormde Kerk in *Nederland*, dan denken wij aan de Kerk, die de trouwe Leeraars en leden der Gereformeerde Kerk bij hunnen uitgang heeft vervolgd en in gevangenissen gesloten; aan de onregtzinnige, liberale, van de waarheid afgewekene Kerk, aan welke vervuld wordt het Woord des Heeren: „die vuil is, dat hij nog vuil worde”; aan de Kerk, die zoo is afgeweken, dat, indien zij niet door een wonder van Gods genade van haren weg terug keert, en zich van hare afwijkingen bekeert, de aan de waarheid getrouwe Leeraars en leden, die zich nog in haar bevinden, waardoor zij nog bestaat, gedwongen zullen worden ten eenenmale met haar te breken, en haar te verlaten. Die dusgenaamde Hervormde Kerk is de Kerk, die, gelijk zij

het noemt: „*zich heeft losgemaakt van het knellende juk der Dordtsche vaderen om te staan in de Christelijke vrijheid*”, of, gelijk de uitkomst het geleerd heeft, om zich over te geven aan volkomene leervrijheid, tot bandeloosheid toe, met de droevige gevolgen van dien, als ongelooft en goddeloosheid; terwijl de zich noemende Gereformeerde Kerk in *Holland* de Kerk is, die, ter wille van hare liefde voor de waarheid, de Hervormde Kerk aan haarzelve heeft moeten overlaten, en zich op den grondslag der oude Gereformeerde Kerk van Nederland op nieuw heeft geconstitueerd, en leeft, en leert, en werkt, als de ware Gereformeerde Kerk van Nederland, vasthoudende aan de belijdenis der Gereformeerde Kerk, als uitgedrukt in de Formulieren van Eenigheid, die aannemende als overeenkomstig Gods Woord te zijn, en niet toelatende, dat in de Kerk iets geleerd wordt, hetwelk daarmede of daartegen strijdt.

Omdat dus de Kerk, die den naam draagt van Nederlandsche Hervormde Kerk, **NET** stiptelijk vasthoudt aan de Belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk, als verklaard door de Synode van Dordrecht in 1618—1619, maar toelaat, dat leeraars en leden daarvan zooveel zij willen straffeloos afwijken; en

omdat de Kerk, die den naam draagt van Gereformeerde Kerk, **WEL** vasthoudt aan de Belijdenis-Schriften der Gereformeerde Kerk, als verklaard door de Synode van Dordrecht in 1618—19, en niet toelaat, dat hare leden of leeraars daarvan in het allerminst afwijken, daarom is het, hoe ook de woorden „Gereformeerd” en Hervormd” dezelfde beteekenis mogen hebben, en voor 1795 in de Gereformeerde Kerk door elkander mogen zijn gebruikt geworden — daarom is het niet onverschillig of de Kerk nu „Ned. Gereformeerde Kerk” dan wel „Ned. Hervormde Kerk” wordt genoemd.

Is dit waar in *Holland*, dan is het zeker en veel meer waar met betrekking tot de Kerk in de Z.-A. Republiek. Tot in 1862 bestond er in *Afrika* ééne Kerk, welke den naam droeg van „Nederduitsch Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika.” Tot die Kerk behoorden de gemeenten in de *Kaapkolonie*, *den Vrijstaat*, *Natal* en in de *Zuid-Afrikaansche Republiek*, *Utrecht* en *Lijdenburg* onder het geestelijk opzicht van eene Synode. Die Nederduitsch Gereformeerde Kerk van *Zuid-Afrika* beleed, evenals de Gereformeerde Kerk in *Holland*, te gelooven, dat de leer der zaligheid, als nedergelegd in de Formulieren van Eenigheid, is „*overeenkomstig Gods Woord*” en eischte van al hare Leeraren eene bepaalde verklaring, dat zij dit ook geloofden. Toen er door Leeraren, op de academiën opgevoed, naderhand na de onder-

teekening der formulieren, en in strijd daarmee, zoogenaamde liberale leerstellingen begonnen verkondigd te worden, nam de Kerk terstond de krachtigste maatregelen, zoowel om de van de waarheid afwijkende Leeraars te straffen, als om zooveel als mogelijk is te beletten, dat Leeraars, die de leer der Gereformeerde Kerk niet ganschelijk zijn toegedaan, in de Kerk zouden worden toegelaten. Die Nederduitsch Gereformeerde Kerk van *Zuid-Afrika* is een der takken der Gereformeerde Kerk van Nederland, gelijk die verklaard is door de Dordsche Synode, getrouw in de leer en zooveel mogelijk in de praktijken dier Kerk.

In 1862 had door het bekende besluit van het Hooge Geregts-hof in de *Kaapkolonie*, de afsnijding plaats der gemeenten aan deze zijde van de *Oranjerivier*. Die afgesneden en gewelddadig verwijderde gemeenten, constitueerden zich terstond in den *Vrijstaat* als „de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den *Vrijstaat*”, met de uitdrukkelijke verklaring (Art. 1 harer Wetten) dat „zij zich grondt op de leer en tucht, vastgesteld door de Synode van *Dordrecht* in 1618—19, en uitgedrukt in de belijdenisschriften of Formulieren van Eenigheid onzer Kerk, welke zij aanneemt als overeenkomstig Gods Woord” — en in *Natal*, als de „Nederduitsch Gereformeerde Kerk van *Natal*”, met de duidelijke verklaring dat „zij belijdt de leer van Gods Woord te zijn toegedaan, gelijk dezelve uitgedrukt staat in de Belijdenis-Schriften der Gereformeerde Kerk, gewoonlijk genoemd de Formulieren van Eenigheid”. In *Kaapkolonie*, *Vrijstaat* en *Natal* is dus de naam Nederduitsch Gereformeerde Kerk onafscheidelijk verbonden met de Belijdenis der oude Gereformeerde Kerk.

In de Zuid-Afrikaansche Republiek daarentegen vinden wij het volgende: Drie of vier gemeenten der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, die zich, onder de leiding van een predikant (lees: candidaat) uit de Hervormde Kerk van *Holland*, *afgescheiden* hebben van de Gereformeerde Kerk van *Zuid-Afrika* en zich onttrokken hebben aan het opzicht der Synode van die Kerk, vervolgens met nog andere predikanten (lees: kandidaten) uit de Hervormde Kerk van *Holland*, zich als Kerk constitueeren, zonder eene enkele verklaring omtrent hare belijdenis, de deur openstellende voor Leeraars uit de Hervormde Kerk van *Holland*, zonder eenige bepaling omtrent hun al of niet gebonden zijn door de Belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk. *Nu die Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, die Leeraars uit Holland ontvangt, zonder in de Kaapkolonie te zijn gelegitimeerd, dus Leeraars die nergens in Zuid-Afrika in de Nederduitsch Gereformeerde Kerk beroepbaar*

zijn, dan in eenige gemeenten der Z.-A. Republiek; die Kerk, die zich van het groote lichaam der Gereformeerde Kerk in Afrika heeft afgescheiden; die Kerk, waarin, evenals in de Hervormde Kerk van Holland, volkomen leervrijheid heerscht, en waarin zooals het nu is, evenals in Holland, ieder Leeraar leeren kan wat hij wil, hoe ook in strijd met de leer der Gereformeerde Kerk, — die Kerk heeft, evenals de afgewekene Kerk van Holland, den naam aangenomen van „Ned. Hervormde Kerk.”

Omdat dus al de Kerken in Zuid-Afrika, die vasthouden aan de Belijdenis-Schriften der Gereformeerde Kerk, als „overeenkomstig Gods Woord”, den naam dragen van Gereformeerde Kerk; en

Omdat de gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek, die zich aan het toezigt der Synode hebben onttrokken, en een Kerkgenootschap gevormd hebben, dat in deszelfs wetten, ook niet met een enkel woord, gewag maakt van de belijdenis der Kerk, maar zijnen Leeraars evenals in Holland leervrijheid vergunt, — den naam dragen van *gemeenten der Hervormde Kerk*, en dat wel, waar diezelfde gemeenten vroeger, toen de Formulieren van Eenigheid als de belijdenis der Kerk werden gehouden, den naam hebben gedragen van gemeenten der Gereformeerde Kerk.

Om die redenen (en om vele andere) is het niet onverschillig, of de Kerk in dit land genoemd wordt Ned. Gereformeerde Kerk of wel Ned. Herv. Kerk, wij herhalen het: de uitdrukking Ned. Gereformeerde Kerk, te kennen gevende de Kerk, waarin de Formulieren van Eenigheid, als de Belijdenis der Kerk worden beschouwd — en de uitdrukking „Hervormde Kerk” aanwijzende de Kerk, waarin die Formulieren niet als zoodanig worden gehandhaafd.

Het is dus ganschelijk niet onverschillig of de Kerk in dit land genoemd wordt: Nederduitsch Gereformeerde of Nederduitsch Hervormde Kerk. Doch indien het ook onverschillig ware, dan had het slechts op wettige wijze behooren te geschieden. Dit is echter niet geschied. De Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, die den naam draagt van „Hervormde Kerk”, draagt dien naam ten onregte, en niet op wettige wijze. De naam der Kerk was Nederduitsch Gereformeerde Kerk, met welken naam zij ook bij het Gouvernement bekend was. Bij het opstellen van de Grondwet gaat het Gouvernement er na langdurige discussie toe over, om in Art. 20 te zeggen, dat de Nederduitsch Hervormde Kerk de Staatskerk zijn zoude. Het Gouvernement heeft hier klaarblijkelijk niet willen zeggen, dat hier eene nieuwe Kerk zou zijn opgericht, maar de Kerk des lands, welke was de Nederduitsch

Gereformeerde Kerk, als Staatskerk zou worden erkend, onder den naam van Nederduitsch Hervormde Kerk. Het Gouvernement kon zulk eene bepaling maken, en het publiek door misverstand daarin berusten, — de naam der Kerk was daardoor niet veranderd, want daartoe bezit het Gouvernement evenmin het regt, als de Kerk het regt bezit om den naam van den Republiek te veranderen. Doch niet alleen, dat het Gouvernement de Kerk van het land in de Grondwet genoemd heeft: Ned. Hervormde Kerk, dit is daarenboven geschied, volgens de verklaring van Ds. SMITS, in naam der Algemeene Kerkvergadering, zonder dat het Gouvernement de Kerk ooit geraadpleegd heeft, of van de verandering heeft kennis gegeven. Van deze zijde is het dus duidelijk, dat indien door de Kerk in de Grondwet genoemd: „Hervormde Kerk”, eene andere Kerk bedoeld wordt dan de Kerk, die in dit land de bestaande Kerk was, voordat de naam „Hervormde Kerk” in de Grondwet gevonden wordt, wij met die Kerk niets te maken hebben — en indien het Gouvernement onder Hervormde Kerk bedoeld heeft: „de oude Gereformeerde Kerk dezes lands”, die Kerk toch nog Nederduitsch Gereformeerde Kerk heet, daar het Gouvernement de magt niet heeft den naam der Kerk te veranderen.

En dat de Kerk in de Kerkelijke reglementen genoemd wordt: „Hervormde Kerk” dit is onwettig; en is, volgens verklaring van Ds. SMITS, op de volgende wijze geschied: De commissie, belast met het opstellen van het Reglement, heeft de Kerk aldus genoemd, omdat in de Grondwet van eene Nederduitsch Hervormde Kerk, als Staatskerk gesproken wordt. In de Notulen der Algemeene Kerkvergadering wordt geen woord gevonden omtrent deze naamsverandering; die is stilzwijgend, alsof het vanzelve sprak, ingevoerd. Indien de naamsverandering geschied ware bij besluit van de Algemeene Kerkvergadering, en na behoorlijke uitlegging aan de leden der Kerk, door hen niet was afgekeurd, dan zou zij misschien wettig geschied kunnen worden genoemd. Zooals het nu is, is zij onwettig, en draagt de ware Kerk van dezen Staat, niettegenstaande de naam van Hervormde Kerk, in de grondwet, en in het „reglement” gevonden wordt, nog steeds den ouden, goeden, liefelijk klinkenden naam van „NEDERDUITSCH GEREFORMEERDE KERK”.

Het is hoogst wenschelijk, dat de Kerk in de Republiek wederom alom met dien naam genoemd worde, en wel om de volgende redenen:

Omdat, gelijk aangetoond is, er een groot onderscheid is, niet in woorden, maar in wezen, tusschen den naam Ned. Gereformeerde Kerk en Ned. Hervormde Kerk.

Omdat de naam der Kerk alhier nimmer op wettige wijze is veranderd.

Omdat, indien de Kerk zou blijven genoemd worden „Hervormde Kerk”, onder de besprokene omstandigheden met regt zou kunnen worden verdacht, dat zij, met den liberalen naam der Kerk van *Holland*, óók de liberale leerstellingen, die daar straffeloos worden verkondigd, toelaat dat die hier verkondigd worden.

Omdat, behalve de gemeenten *Utrecht*, *Lijdenburg*, *Wakkerstroom* en *Klerksdorp*, er nog velen in dit land zijn, die den naam der Kerk behouden hebben, en willen blijven behouden.

Om deze redenen dan, en vele andere, stel ik voor, zeide Ds. CACHET : „*Deze vergadering, na rijpe overweging der gehouden discussie, is overtuigd, dat de verandering van den naam van Nederduitsch Gereformeerde Kerk alhier in dien van Nederduitsch Hervormde Kerk, nimmer wettiglijk geschied is; dat er bij velen bezwaar bestaat tegen deze naamsverandering; — waarom deze vergadering verklaart, dat de Kerk voortaan bij haren waren Naam van Nederduitsch Gereformeerde Kerk zal worden genoemd; — en besluit hiervan kennis te geven aan den H.E.D. den Uitvoerenden Raad*”.

Ds. SMITS het woord nemende, zeide, dat hij de taktiek bewondert van Ds. CACHET, om de Kerk in *Holland* in zulk een slecht daglicht te plaatsen; dat hij er tegen was om den naam der Kerk, zooals die nu is, te veranderen. Ds. BEGEMANN stemde in met Ds. SMITS. Na nog eenige aanmerkingen, ging men over tot de stemming, en werd het voorstel van Ds. CACHET met algemeene stemmen VERWORPEN, en dat van Ds. SMITS: „*dat de naam der Kerk zou blijven Ned. Hervormde Kerk*” met algemeene stemmen AANGENOMEN.

Overgaande tot het tweede punt ter behandeling, stelde Ds. SMITS voor, dat, op de vraag der Utrechtsche afgevaardigden: welke is de belijdenis der Kerk? door de vergadering zal worden geantwoord: „*dat de belijdenis onzer Kerk duidelijk staat uitgedrukt in Art. VII der Nederlandsche Geloofsbelijdenis*”.

Ds. CACHET, het woord ontvangen hebbende, zegt: Dat nu het voornaamste punt behandeld staat te worden: „*Welke is de belijdenis dezer Kerk?*” Dat die vraag door de Utrechtsche afgevaardigden gedaan is, en wordt, en dat het voornamelijk van de beantwoording dier vraag zal afhangen, of de vereeniging met *Utrecht* al of niet zal plaats vinden, is zeer natuurlijk. De „*wetten der Ned. Hervormde Kerk*”, spreken geen enkel

woord van, geven met geen enkel woord te kennen, welke belijdenis de Hervormde Kerk heeft. De Gereformeerde Kerk in de *Kaapkolonie*, in den *Vrijstaat*, in *Natal*, verklaren duidelijk en krachtig, dat de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk in *Holland*, als vastgesteld op de Synode van Dordrecht, ook hare belijdenis uitspreken, en voor regel des geloofs en der leer gelden. Daar nu de dusgenaamde Nederduitsch Hervormde Kerk, in de Zuid-Afrikaansche Republiek, hare belijdenis nimmer heeft uitgesproken, en er vreeze bestaat, dat zij de oude belijdenis der Gereformeerde Kerk niet als de hare erkent, en dat de Leeraren in de Republiek niet door de Formulieren van Eenigheid zijn gebonden, maar, evenals in *Holland* kunnen leeren wat zij willen, zonder deswegens gestraft te kunnen worden, zoo doet Ds. CACHET het volgende voorstel :

„Met betrekking tot de belijdenis dezer Kerk verklaart de vergadering, dat zij daardoor verstaat al de artikelen en leerstukken, vervat in de Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerk (Geloofsbelijdenis, Heidelbergischen Catechismus en Dordsche Leerregels), welke zij erkent in alles met Gods Woord overeen te komen, terwijl zij verklaart, dat alle predikanten gehouden zijn, niets te leeren, hetwelk in eenig opzicht strijdt tegen voornoemde Formulieren van Eenheid ; noch wil, dat, in het openbaar of privaat, iets door hen geleerd wordt, hetwelk in het allerminst van de leer in de voornoemde formulieren afwijkt, — waarom zij eischt, dat door alle predikanten het volgende formulier onderteekend wordt, en besluit dit op het allerstrengst te handhaven :

„Ik, ondergeteekende, Bedienaar des Goddelijken Woords, behoorende tot de Algemeene Kerkvergadering der Kerk in de Z.-Afrikaansche Republiek, verklare opregtelijk en met een goed geweten voor den Heere, met deze onderteekening, dat ik van harte geloof, dat al de artikelen en leerstukken vervat in de Formulieren van Eenheid der Gereformeerde Kerk (Geloofsbelijdenis, Heidelbergische Catechismus en Dordtsche Leerregels), in alles met Gods Woord overeenkomen. Ik beloof derhalve, dat ik de leer daarin vervat, naarstiglijk zal leeren en getrouwelijk voorstaan, zonder iets daartegen, hetzij heimelijk of in het openbaar, direct of indirect te leeren of te schrijven, alsmede dat ik niet alleen alle dwalingen, tegen deze leer strijdende, en welke door de Nationale Synode van Dordrecht, in 1618—1619 veroordeeld zijn, verwerp, maar dat ik ook genegen ben, dezelve te wederleggen, tegen te spreken, en allen arbeid aan te wenden om dezelve uit de Kerk te weren.

„En indien het mogt gebeuren, dat ik later enig bezwaar of ander inzicht, omtrent deze leer krijg, beloof ik, dat ik hetzelfde noch openlijk noch heimelijk zal voorstaan, leeren of verdedigen met preeken of schrijven, voordat ik hetzelfde aan de Algemeene Kerkvergadering zal openbaren, om aldaar nader onderzocht te worden; terwijl ik mij ten allen tijde bereid verklaar, mij aan de uitspraken der Algemeene Kerkvergadering gewillig te onderwerpen, indien ik bevonden worden mogt, tegen enig gedeelte van deze verklaring en belofte gehandeld te hebben.

„En indien de Algemeene Kerkvergadering te eeniger tijd, ten einde de eenigheid en zuiverheid der leer te behouden, goedvond eene nadere verklaring van mijn gevoelen omtrent een of meer der voormelde artikelen te eischen, zoo beloof ik bij deze plegtig, dat ik daartoe ten allen tijde willig en bereid zal zijn. En in geval ik aan gezegde verklaring ontrouw worden mogt, mij aan de Kerkelijke tucht der Algemeene Kerkvergadering niet te zullen onttrekken.”

Ds. CACHET ontwikkelt de redenen voor zijn voorstel. Het is in de eerste plaats onmisbaar, dat de Kerk hare belijdenis duidelijk uitspreke. Gelijk reeds gezegd is: de Gereformeerde Kerk in geheel Zuid-Afrika heeft duidelijk verklaard, dat zij zich onvoorwaardelijk hecht aan de beproefde leer der Dordsche Vaderen, vervat in de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk. Alleen de „Hervormde Kerk” in de Republiek heeft gezwegen. Dit mag onmogelijk zoo zijn. VELEN, DIE NU BEHOOREN TOT DE DUSGENAAMDE „HERVORMDE KERK”, ZOULDEN HAAR TERSTOND VERLATEN, INDIEN ZIJ WISTEN, DAT DE OUDE BELIJDENISSCHRIFTEN DER GEREFORMEERDE KERK NIET DOOR HAAR WORDEN GEHANDHAAFD. En zekerlijk kan daar van geene vereeniging met *Utrecht* sprake zijn, zonder eene duidelijke verklaring van de zijde dezer vergadering, dat zij, zonder enig voorbehoud, de Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerk als de belijdenisschriften der Kerk alhier erkent en die aanneemt als overeenkomstig Gods Woord. Het *tweede* gedeelte van het voorstel is niet minder belangrijk; het dient om de predikanten, zoolang zij dienstdoende predikanten zijn in deze Kerk, te binden dat zij niets zullen leeren of prediken, privaatelijk of in het openbaar, wat eenigzins afwijkt van de leer, in de Formulieren van Eenigheid nedergelegd.

Zooals het nu is, kunnen de Leeraren in de Republiek evenals in de Hervormde Kerk van Nederland, leeren wat zij willen, hoe ook in strijd met de leer der Gereformeerde Kerk, de leer der waarheid, zonder deswegens te kunnen worden teregtgesteld. Het bewijs ligt voor de hand. Wij hebben

reeds aangetoond, dat er een groot verschil bestaat tusschen de onderteekening der formulieren in de Gereformeerde en in de Hervormde Kerk. In de Gereformeerde Kerk in *Holland* en *Afrika* worden de Formulieren van Eenigheid door de Leeraren en Kerkedienaren aangenomen: „*als in alles met Gods Woord overeenkomende*”, terwijl in de Hervormde Kerk de predikanten de formulieren onderteekenen en aannemen: „*voorzoover zij met Gods Woord overeenkomen*”, — hetwelk zeggen wil: „dat, daar ieder predikant zelve regter is, om te bepalen of dit of een ander leerstuk der Gereformeerde Kerk met Gods Woord overeenkomt; ieder predikant straffeloos leeren kan wat hij wil, gelijk ook in *Holland* geschiedt. De predikanten, in deze vergadering tegenwoordig, Di. VAN DER HOFF, BEGEMANN en SMITS hebben in *Holland* de formulieren onderteekend, „*voorzoover zij met Gods Woord overeenkomen*” waardoor zij dus niet in de leer gebonden zijn. Vervolgens hebben zij in de *Kaapstad*, bij hunne legitimatie, de formulieren onderteekend: „*Omdat zij met Gods Woord overeenkomen*”, en zouden zij, indien er niets verder gebeurd ware, gehouden kunnen worden, wel gebonden te zijn door de Formulieren van Eenigheid. Maar ziet, de „Hervormde Kerk” in de Republiek heeft zich, met hare Leeraars, onttrokken aan het opzicht der Kaapsche Synode, en met de Kaapsche Kerk gebroken; is eene Kerk geworden op de wijze van de Hervormde Kerk in *Holland*; de gemeenten hebben het toezicht der Kaapsche Synode over haar zelve afgeworpen, en de Leeraars noemen zich los en vrij van die Synode. Hun legitimatie-eed was voor de Gereformeerde Kerk, waar de belijdenisschriften gehandhaafd worden; niet voor de Hervormde Kerk, waar die worden voorbijgegaan. Die legitimatie-eed is dus niet bindend voor de Leeraars in deze Kerk; zoodat zij alleen gebonden zijn door hunne onderteekening in *Holland*, die, gelijk wij gezien hebben, niets beteekent.

Dat de „Hervormde Kerk” in de Republiek hoegenaamd geene waarde hecht aan de legitimatie van Leeraars door de Kaapsche Synode, noch dezelve voor de Kerk hier noodig beschouwt, is duidelijk gebleken uit het geval van Ds. VAN WARMELOO, (thans predikant van *Zoutpansberg*), die niet gelegitimeerd is, en toch als predikant alhier is toegelaten.

Ds. CACHET zeide, dat het hem leed deed, dat Ds. VAN WARMELOO niet in de vergadering aanwezig was, daar hij ongaarne iets onaangenaams zeide omtrent iemand, in diens afwezigheid. Hij moest echter spreken over het geval van Ds. VAN WARMELOO.

Ds. VAN WARMELOO kwam in 1852, vóór de zitting der Synode, in de

Kaapstad, als Candidaat tot den H. Dienst bij een der Provinciale Kerkbesturen der „Hervormde Kerk” in Holland. Hij was niet door den Actuarius (Ds. FAURE) gelegitimeerd, maar naar de Synode verwezen. Legitimatie in onze Kerk wil zeggen: eene verklaring van den Actuarius Synodi, namens de Synode, dat de gelegitimeerde predikant aan al de eischen der wet op dit punt heeft voldaan; de Formulieren der Kerk heeft onderteekend als overeenkomstig Gods Woord; waarna hij beroepbaar is in eenige vacante gemeente der Kerk. Zonder gelegitimeerd te zijn, is niemand beroepbaar in de Gereformeerde Kerk der *Kaapkolonie*, van den *Vrijstaat*, *Natal*, *Utrecht* en *Lijdenburg*. Ds. VAN WARMELOO deed bij de Synode aanzoek om legitimatie. Terwijl zijne zaak behandeld werd, besloot de Synode, dat voortaan geen predikant door haar zou worden gelegitimeerd, vóór hij zich aan een onderzoek zou hebben onderwerpen, voor eene commissie van zeven predikanten, omtrent zijne gehechtheid aan en zuiverheid in de leer onzer Kerk. Aan Ds. VAN WARMELOO werd gezegd, dat hij niet kon worden gelegitimeerd, vóór hij zich aan dat onderzoek (*colloquium doctum*) onderworpen had. Ds. VAN WARMELOO weigerde dit, naar hij voorgaf omdat hij meende, dat de Synode geen recht had dit van hem te eischen. Hij werd diensvolgens niet gelegitimeerd, en is niet beroepbaar in eenige gemeente der Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika. Hij werd nogtans door de Algemeene Kerkvergadering der Hervormde Kerk alhier als Leeraar toegelaten, en dus alleen op zijne onderteekening der Formulieren in *Holland*.

Het is wel bekend, dat Ds. VAN WARMELOO, in de *Kaapstad*, de dusgenaamde liberale gevoelens was toegedaan, en dat Z.Eerw. van verschillende zijden beschuldigd werd, daarom zich niet aan het onderzoek te willen onderwerpen. Hoe het zij, Ds. VAN WARMELOO, die zoolang hij niet is gelegitimeerd, in geene gemeente der Gereformeerde Kerk in geheel *Zuid-Afrika* beroepbaar is, is nogtans beroepbaar verklaard door de „Hervormde Kerk” in deze Republiek, en als predikant van *Zoutpansberg* bevestigd. Zooals het nu is, is er geen beletsel, dat andere en liberale Leeraren uit Holland hier komen, en eindelijk de geheele Kerk door liberale predikanten wordt bediend. De predikanten der Hervormde Kerk in de Republiek zijn, evenmin als in *Holland*, op eenige wijze gebonden door de Formulieren van Eenigheid; zij kunnen de dierbaarste waarheden der Gereformeerde leer straffeloos verzwijgen, ontkennen, tegenstaan, en het einde moet zijn, dat de Hervormde Kerk in de Republiek, in alle opzichten in de verderfelijke voetstappen wandelt, van hare afgewekene en nog

dagelijks afwijkende moeder: de Hervormde Kerk in Holland.¹⁾ Het voorstel, nu ter tafel, moet dienen, ter duidelijke verklaring door deze Algemeene Kerkvergadering, dat de belijdenisschriften der oude Gereformeerde Kerk, de belijdenisschriften dezer Kerk zijn; dat dezelve stiptelijk zullen worden gehandhaafd en geen predikant worden toegelaten, hetzij in het openbaar, hetzij privaat, iets te leeren hetwelk met die belijdenisschriften in strijd is.

Ds. SMITS zeide, dat Ds. CACHET wederom al het mogelijke gedaan had, om de Kerk van *Holland* zwart af te schilderen, en dat hij blijven zou bij zijn voorstel. Ds. BEGEMANN meende de aanmerkingen van Ds. CACHET impertinent te zijn, en zou het voorstel van Ds. SMITS secondeeren.

Ds. CACHET gaf zijne verwondering te kennen, dat niemand der andere leden van de vergadering sprak, en verzocht de vergadering om niet te haastig tot eene stemming over te gaan.

Na nog eenige aanmerkingen besloot de vergadering te verdagen tot 's middags twee ure.

Na de Pauze.

Ds. VAN DER HOFF, het woord nemende, zeide, dat de vergadering wel verstaan moest wat Ds. CACHET voorstelde, nl. eene onderteekening van de oude Formulieren van Eenigheid. Hij erkende, dat het formulier, door Ds. CACHET voorgesteld, overeenkwam met het formulier, dat door de Dordsche Synode van 1618—19 was aangegeven en van kracht gemaakt, doch dat de verlichting, die alles doordrong, de Kerk in *Holland* geleerd had, dat dit oude formulier te streng was, waarom men het in *Holland* had veranderd, en zoodoende de Leeraren in staat gesteld waren, zich slechts te houden aan het Evangelie. Ds. VAN DER HOFF zeide, dat het door Ds. CACHET voorgestelde formulier insloot, de handhaving der Dordsche Leerregels, terwijl hij zich overtuigd hield, dat geen der aanwezige Ouderlingen en Diakenen met de Dordsche Leerregels bekend

¹⁾ De Hollandsche Moederkerk is volstrekt niet verantwoordelijk voor het schisma, door een 4-tal proponenten, d'e nooit in Holland hadden dienst gedaan, veroorzaakt. Wij moeten met Ds. CACHET in dit opzicht verschillen. Er is nooit eenig verband geweest, ja zelfs nooit eenig stuk gewisseld, gelijk de Heer OVERMAN, de HoogEerwaarde Secretaris der Synode, mij verzekerde, tusschen de Moederkerk en de toevallig denzelfden naam dragende „Herv. Kerk” in Transvaal. Pas in de laatste jaren is er correspondentie, doordat de Transvaalsche Hervormden met allerlei leugenberichten onze Synodale Heeren om den tuin hebben geleid.

waren. Hij wendde zich toen tot de vergadering, en vroeg ieder lid, uitgenomen de predikanten, hoofdelijk af, of zij met den inhoud der Dordsche Leerregels bekend waren, waarop door ieder der Ouderlingen en Diakenen „NEEN” geantwoord werd. Ds. VAN DER HOFF zeide, dat hij de broeders hieromtrent eenige inlichting zou geven; een dier leerregels sprak van de uitverkiezing, en zou hij de broeders afvragen, of zij konden gelooven, dat de liefderijke God sommige menschen geschapen had om hen zalig te maken en anderen om te verdoemen. Ds. VAN DER HOFF deed die vraag nu aan ieder der Ouderlingen, hoofd voor hoofd, waarop door allen, met twee uitzonderingen, geantwoord werd: „DAT ZIJ HET NIET KONDEN GELOOVEN”. Na dit ergerlijk tooneel verklaarde Ds. VAN DER HOFF nimmer zulk een formulier, als door Ds. CACHET genoemd, te zullen onderteekenen, maar te zullen blijven bij zijne onderteekening in *Holland*. Ds. SMITS, het woord nemende, verklaarde geheel met Ds. VAN DER HOFF in te stemmen. Hij waarschuwde de vergadering, dat zij zich niet door Ds. CACHET moesten laten misleiden. Er kon wel degelijk over Predikanten geklaagd worden bij de Algemeene Kerkvergadering — zie Art. 41 en 42 van het Kerkelijke Reglement, bijlage, — en dit is ook onlangs gebleken op de Commissie-zitting te *Rustenburg*, op welke de Predikant VAN DER HOFF zich te verantwoorden had, wegens eene beschuldiging van onrechtzinnigheid in de leer, tegen Z.Eerw. ingebracht door de H. H. VERMAAK en SASSENBERG. Ook hij verklaarde nooit met Ds. CACHETS formule te zullen instemmen.

Ds. BEGEMANN zeide, dat van ieder proponent in *Holland* eene onderteekening der formulieren geeischt werd; dat hij dat formulier had onderteekend, en dat hij verder geheel met de beide andere predikanten instemde.

Eenige leden der vergadering gaven te kennen, dat zij met het door de Predikanten gezegde tevreden waren, en met hen instemden.

Ds. CACHET antwoordde de verschillende sprekers als volgt:

Hij wendde zich eerst tot Ds. VAN DER HOFF, en zeide, dat hij nimmer had kunnen denken, dat Ds. VAN DER HOFF zoo eerlijk voor zijn gevoelen had durven uitkomen. Ds. VAN DER HOFF toch had nu openlijk erkend, dat het formulier, door hem (CACHET) voorgesteld, het oude formulier der Gereformeerde Kerk was; doch dat dit te gestreng was, en daarom door de Hervormde Kerk in *Holland* afgeschaft, en dat hij zich aan de onderteekening der formulieren, gelijk nu in *Holland* in gebruik, houden zou. Ds. CACHET zeide verder, dat hij verwonderd geweest was te hooren, dat

al de Ouderlingen en Diakenen in de vergadering, op de vraag van Ds. VAN DER HOFF, geantwoord hadden, dat zij onbekend waren met de Dordsche Leerregels. *Hij voor zich zou zich geschaamd hebben, indien hij twaalf jaren Leeraar in de Republiek geweest was, zulk eene vraag te doen aan de Hooge Kerkvergadering, en van haar zulk een antwoord te ontvangen. Men kon hieraan afmeten, hoe het met betrekking tot de onderwijzing in de leer, op de Catechisatiën, gesteld was.* En dan, op de vraag van Ds. VAN DER HOFF omtrent het leerstuk der uitverkiezing, de vergadering bijna eenpariglijk te hooren verklaren, dat zij daarin niet gelooven. Hij had niet gedacht, dat het in deze vergadering geoorloofd was, kategorische vragen te doen, doch daar het geoorloofd was, wilde hij daarvan gebruik maken, en allereerst aan Ds. VAN DER HOFF vragen: of hij geloofde *in de Goddelijke inspiratie des Bijbels, dat de geheele Bijbel Gods Woord is, in de Godheid van den Heer Jezus, in de Bijbelsche, Gereformeerde leer der Wedergeboorte, der verzoening, der verkiezing, enz.* Hij hoopte, dat Ds. VAN DER HOFF even onbewimpeld zou antwoorden, als de ouderlingen zoeven gedaan hadden. Daar Ds. VAN DER HOFF echter een beschamend stilzwijgen bewaarde, gaf Ds. CACHET te kennen, dat hij ook niet verwacht had, dat Ds. VAN DER HOFF onbewimpeld op deze vragen zou antwoorden.

Wat betreft de aanmerkingen van Ds. SMITS, zeide Ds. CACHET, dat hij zich niet begrijpen kon, hoe Ds. SMITS zich beroepen kon op de zaak van de Heeren SASSENBERG en VERMAAK, tegen Ds. VAN DER HOFF, gelijk die behandeld is te *Rustenburg* l.l. Juni. Die zaak bewees alles wat hij beweerd had, en hij wilde er nu bijvoegen, dat *indien* Ds. VAN DER HOFF *wegens de tegen hem ingebragte beschuldiging* van onzuiverheid in de leer terecht gestaan had voor eenige vergadering der Gereformeerde Kerk, waarin de belijdenisschriften gehandhaafd worden, na hetgeen te *Rustenburg* omtrent Z.Ew. onzuiverheid in de leer bewezen is, hij, Ds. VAN DER HOFF, *ontegenzeggelijk zou zijn afgezet.* Er is in het geheele kerkelijke Reglement geen enkel artikel, hetwelk met een enkel woord spreekt over de verplichting der predikanten, om te prediken en te leeren, overeenkomstig de leer der Gereformeerde Kerk. En waar geen wet is, is geen overtreding.

Aan Ds. BEGEMANN antwoordde Ds. CACHET, dat hij, Ds. BEGEMANN, *niet* de formulieren onderteekend had, als hier bedoeld was, maar zooals in *Holland* gebruikelijk is, „voorzoover zij met Gods Woord overeenkomen”, hetwelk, gelijk reeds bewezen is, niets beteekende.

Ds. CACHET wendde zich vervolgens tot de vergadering, herinnerde haar aan de noodlottige afscheiding van de Synode, onder Ds. VAN DER HOFF; — aan diens werk in de Republiek; — aan de waarschuwingen der Synodale Commissie; — *aan de „afscheiding” in dit land, die had kunnen worden verhinderd*; — aan de daadzaak, dat *Utrecht, Lijdenburg, Schoonspruit* en gedeeltelijk *Wakkerstroom*, zich hielden aan de belijdenis en praktijk der Gereformeerde Kerk; — *dat velen in dit land de oogen geopend zijn, voor de misleiding* DAT DE HERVORMDE KERK DE OUDE GEREFORMEERDE KERK IS, ONDER EEN ANDEREN NAAM, *terwijl de Hervormde Kerk hier geene andere is, dan de afgewekene Kerk van Holland*; (Zelfs die niet!) dat, zooals het nu is, de deur geopend is voor volkomene leervrijheid, voor al de ellende van het dus genaamde liberalisme; — dat het de plicht en roeping is der ouderlingen, hiertegen te waken; — dat de zaak die nu behandeld wordt, niet is de zaak der gemeente *Utrecht* maar van al de misleide leden der Gereformeerde Kerk in de Republiek. Om al welke redenen hij hoopte, dat zijn voorstel de ernstigste overweging der vergadering hebben zal.

Na nog eenige discussie werden de beide voorstellen in stemming gebracht, nl. het voorstel van Ds. SMITS en dat van Ds. CACHET, met dien uitslag, dat het voorstel van Ds. SMITS met algemeene stemmen werd *aangenomen* en dat van Ds. CACHET met algemeene stemmen *verworpen*.

Ds. CACHET stond nu op en zeide, dat het onnoodig was om eenige andere punten te bespreken, daar hij met zijn medeaafgevaardigde, de Heer FERREIRA, na het op dezen dag gehoorde, namens de gemeente *Utrecht*, verklaren moest, dat zij zich onmogelijk met de Algemeene Kerkvergadering vereenigen konden. Alles zouden zij wellicht hebben kunnen toegeven, behalve het verschil in het punt van leer. Ds. CACHET zeide verder, dat hij den ongelukkigen afloop der Conferentie betreurde; doch wenschte het nu duidelijk verstaan te hebben, opdat niemand later hem van scheurmakerij zou kunnen beschuldigen; dat hij, als zijnde de eenige Leeraar der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Z.-A. Republiek (nu Ds. VAN HEIJNINGEN zich persoonlijk vereenigd heeft met de Algemeene Kerkvergadering, en bovendien op vertrek staat naar *Cronstadt*), *hij de geheele Republiek in deszelfs lengte en breedte, als zijne Gemeente beschouwen moest, (uitgenomen daar, waar de zuivere Gereformeerde Kerk bestond en arbeidde, onder het geestelijk opzicht van Ds. POSTMA), dat hij de gemeenten hoopte te verzamelen, en van zuivere Leeraars, die niet schroomden de Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerk, als overeenkomstig met Gods Woord*

te onderteekenen, *te voorzien*, en aldus te bearbeiten tot herstel der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

En hiermede werd de vergadering gesloten, en een einde gemaakt aan onze pogingen, om eene vereeniging met de dusgenoemde Ned. Hervormde Kerk tot stand te brengen. Wij zeggen „dusgenoemde Hervormde Kerk”, want alle onze handelingen zijn uitgegaan van de veronderstelling, dat onder den naam van „Hervormde Kerk” wij de oude Kerk des lands zouden vinden, gaarne bereid om haren waren naam en beproefde Belijdenis te handhaven. Hierin hebben wij ons bedrogen. Hadden wij geweten, dat wij zouden te doen hebben met de Algemeene Kerkvergadering van eene Kerk, die, in naam en praktijk, waarlijk „Hervormde Kerk” (dat is: eene Kerk, die nieuw gevormd is, maar in een kwaden zin), genoemd moet worden; eene Kerk, die zoo duidelijk het voorbeeld der ongelukkige Hervormde Kerk van *Holland* volgde — dan hadden wij voorzeker geene pogingen tot vereeniging aangewend, daar wij *tegen* die Kerk moeten getuigen, inplaats van met haar te vereenigen.”

HOOFDSTUK XXIX.

De hand aan den ploeg.

Naar *Utrecht* teruggekeerd, moesten daar eerst gewichtige zaken worden geregeld. Het ging gelijk Ds. CACHET had verwacht. Ongeveer een derde der gemeente scheidde zich af en de overige leden sloten zich nauwer aan elkander aan. De kwestie van het predikantssalaris had ook wel iets met de afscheiding te doen, daar de Leeraar het van den beginne duidelijk had doen uitkomen, dat getrouwheid aan de Gereformeerde Kerk in de Republiek, onvermijdelijk het verlies der Gouvernementsstoelage aan predikanten tengevolge zou hebben, en men er zich op moest voorbereiden, dat de gemeente zelve het traktement des Leeraars zou moeten opbrengen. Sommigen werden daardoor afgeschrikt, en de tijden gaven daartoe wel eenig recht, daar de menschen *in lagers* stonden. Bovendien was het daar eene geheel onbe-

kende zaak, dat de gemeente zelve en geheel alleen voor het predikants-salaris zorgen zou. ¹⁾

Intusschen had de wakkere Ds. CACHET, die, bij vele andere groote gaven, óók de pen eens vaardigen schrijvers ontvangen had, het *Verlag* opgesteld, waarvan wij boven reeds den uitvoerigen titel mededeelden. Op eene gemeente-vergadering, in Dec. 1865 te *Utrecht* gehouden, werd besloten, dat het *Verlag* gedrukt en in de Zuid-Afrikaansche Republiek verspreid zou worden. Het behelsde deze vier afdeelingen :

I. Een kort *overzicht van onze pogingen*, om eene *vereeniging* met de dusgenaamde Ned. Hervormde Kerk, in de Zuid-Afrikaansche Republiek tot stand te brengen.

II. Eene duidelijk opgaaf der *redenen*, waarom die vereeniging niet is geschied.

III. Een kort overzicht van den *kerkelijken toestand* van dit land.

IV. Een *ernstig woord* aan de leden der Ned. Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Hierop volgen nog twee bijlagen en een aanhangsel.

Als *redenen*, waarom de vereeniging niet is geschied, worden genoemd deze vijf :

1. Omdat het uit de Wetten en Bepalingen dier gemeenten of uit eenig geschrift, of uit eenige handelingen niet blijkt, dat zij in leer en tucht overeenkomen met de Gereformeerde Kerk, als geconstitueerd in de Synode van *Dordrecht*, in de jaren 1618/19.

2. Omdat het uit de Wetten en Bepalingen der Ned. Hervormde gemeenten, uit de Notulen der Algemeene Kerkvergaderingen, en uit vele kerkelijke handelingen ten duidelijkste blijkt, dat de Ned. Hervormde Kerk in de Republiek, *in naam* en *in belijdenis* en *in praktijk*, grootendeels verschilt van de Gereformeerde Kerk in *Holland*, de *Kaapkolonie*, *Vrijstaat* en *Natal*; van de Gereformeerde Kerk, gelijk die bestaan heeft in alle de gemeenten der Z.-A. Republiek, en in verschillende gemeenten nog bestaat. En meer bepaaldelijk:

3. Omdat de Hervormde Kerk, door hare Algemeene Kerkvergadering te *Pretoria* — November 1.1. — duidelijk verklaard heeft, dat hare L. eraren niet door de Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerk, gebonden zijn in de leer.

4. Omdat die aldus genoemde Hervormde Kerk in dit land, *in naam*, in leer en praktijk, het voetspoor volgt van de liberale Hervormde Kerk in *Holland*, met volkomen leervrijheid voor hare predikanten, *door hare praktijk de rust en welvaart van de Republiek in gevaar brengt*, en zelfs niet voldoet aan den geest van den eisch in Art. 20 der Grondwet.

¹⁾ „*Vijftien Jaren*”, blz. 43—44.

5. Omdat eene vereeniging met de zich noemende Hervormde Kerk in de Republiek, zooals die Kerk nu bestaat, *een verloochening zou zijn van de dierbaarste belangen der Gereformeerde Kerk in het algemeen en van deze Republiek in het bijzonder.*"

Ten slotte zij het ons nog vergund, te citeeren, het hoog ernstig Woord, waarmede dit *Verslag* besloten wordt. Het komt voor op de bladzijden 37—41.

„Toen deze Republiek, nu ongeveer dertig jaren geleden bewoond werd, bestond er hier maar eene Kerk, nl. de Nederduitsch Gereformeerde Kerk. Het is waar, het was toen droevig gesteld: zonder Leeraars; zonder onderwijzers; zonder behoorlijk Kerkbestuur; — toch was het niet zoo geheel droevig. Mogten de gemeenten zich niet verheugen in het genot van *vaste* Leeraars, zij mogten zich verheugen nu en dan bezocht te worden door getrouwe Leeraars uit de *Kaapkolonie* en den *Vrijstaat*, Leeraren wier namen hier niet ligt vergeten zullen worden. *Er was toen eenheid in de Kerk; allen waren kinderen van één huys.* Het liberalisme, de verderfelijke liberale gevoelens waardoor andere Kerken beroerd werden, was hier nauwelijks bij name bekend. Er was eene hartelijke begeerte naar goede, getrouwe Leeraars; getuige hiervoor de roepstem van bijna ieder lid der Kerk in de Republiek, om Ds. ANDREW MURRAY tot Leeraar te hebben; getuige hiervoor bijzonderlijk eene gelegenheid, toen Ds. MURRAY te *Rustenburg* gepredikt had. Naar den mensch, kunnen wij het niet anders dan ten zeerste betreuren, dat Ds. MURRAY geen vrijmoedigheid gehad heeft, naar de Republiek te komen; hoe geheel anders, wij spreken naar den mensch, had het nu in het Kerkelijke alhier kunnen zijn. Eindelijk kwam hier een Leeraar, Ds. VAN DER HOFF. Gelijk wij reeds hebben gezegd, Ds. VAN DER HOFF is in de *Kaap* gekomen zonder beroepsbrief. Hij is herwaarts gezonden uit *Holland*, door bemiddeling van eene zekeren professor (LAUTS). Eerst toen Ds. VAN DER HOFF in de Kaapstad was aangekomen, ontving Z.Ew., door tusschenkomst van Ds. A. FAURE, een beroepsbrief uit *Potchefstroom*. De Transvaalsche gemeenten waren toen ingelijfd, op hun eigen verzoek, bij de Kaapsche Synode, en waren één met de Gereformeerde Kerk in de Kolonie. Kort na de komst van Ds. VAN DER HOFF echter, veranderde de staat van zaken. Z.Ew. weigerde om zich te laten voorstellen volgens wet en regel, als Leeraar zijner gemeente; daarna volgde de afscheiding van de Synode; *de eeuwigheid zal het openbaren, welke onzalige middelen er gebezigd zijn, om die afscheiding te bewerken*; de gemeenten in de Republiek, behalve *Utrecht* en *Lijdenburg*, stonden nu onder het opzicht van Ds. VAN DER HOFF, en Kerkvergaderingen, waarvan Z.Ew. altijd voorzitter was. *Het doet ons leed iets onaangenaams te moeten zeggen, maar dat het privaat zoowel als openbaar gedrag van Ds. VAN DER HOFF dikwijls van dien aard geweest is, dat Z.Ew. indien hij nog onder de Synode zoude ressorteeren, reeds lang in zijn loopbaan zou zijn gestuit* — is bekend aan bijna ieder inwoner in de Republiek.

Toen vond de groote scheuring plaats, en verlieten velen in de Republiek eene Kerkgemeenschap, waar zij de zuivere leer en de zuivere praktijken der

Gereformeerde Kerk niet meer vonden. Meerdere Leeraars kwamen; de naam der Kerk werd veranderd; de belijdenisschriften eerst verzwegen, daarna voor niet meer bindend beschouwd; aan de Leeraren leervrijheid gegeven; de deur voor de liberalen geopend. Dit is niet op eenmaal geschied, maar langzaam; bijna onmerkbaar. En hoe is het nu? De gemeente van *Schoonspruit*, die zich gedrongen gevoeld heeft, van de gemeente van Ds. VAN DER HOFF af te scheiden, zou aan zichzelf zijn overgelaten, indien niet predikanten uit den *Vrijstaat* zich over haar ontfermd hadden; de gemeenten *Utrecht*, *Lijdenburg*, nog steeds vasthoudende aan de oude Gereformeerde leer; *Wakkerstroom* gedeeltelijk met *Utrecht* vereenigd; vele honderden leden der Kerk, afgescheiden van de Hervormde Kerk en vereenigd onder een afzonderlijk Kerkbestuur; — en dan de zich noemende Ned. Hervormde Kerk aanspraak makende op den naam van Staatskerk; de tijdelijke voorregten der ware Staatskerk in bezit genomen hebbende; met Leeraren, die blijkbaar de dusgenoemde liberale leerstellingen zijn toegedaan; met een geopende deur voor eenigen liberalen Leeraar uit *Holland*; met eene Kerkvergadering, die geweigerd heeft, de oude, ware belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk als de hare te erkennen; met predikanten die verklaren, dat „zij met een vrij geweten voor God” het oude ondertekeningsformulier der Gereformeerde Kerk niet kunnen ondertekenen; de *Hervormde Kerk*, die nimmer iets goeds voor het land gedaan heeft; die velen gedwongen heeft alle gemeenschap met haar te breken, en nog zeer velen in haar midden zuchten doet, en roepen tot den Heere om uitkomst en hulp.

En dit is nog het eenigste lichtpunt in de Hervormde Kerk der Z.-A. Republiek. Velen, ouderlingen, diakenen en leden, mannen en vrouwen, jongelingen en jongedochters, die nu in gemeenschap met die Kerk leven, meenen, gelooven, vertrouwen, dat de Hervormde Kerk, nog de oude Gereformeerde Kerk hunner vaderen is, schoon onder een verschillenden naam, toch nog de oude, ware Kerk. Maar zoo zeker als dit niet waar is, zoo zeker als men een blinddoek gebonden heeft voor het oog der gemeenten, zoo zeker is de dag aanstaande, dat de oogen van velen geopend zullen worden, dat zij zullen zien, dat de „Hervormde Kerk” niet de zuivere Kerk hunner Vaderen is, maar van de waarheid is afgeweken; dat de Hervormde Kerk hier gelijk staat aan de liberale Hervormde Kerk van *Holland*; en wanneer de oogen der gemeenten geopend zullen zijn, dan zullen zij weten te handelen.

Ja handelen. Om het verkeerde uit de Kerk te verwijderen, of wij gaan eene droevige toekomst tegemoet. Het is een oud gezegde, dat, ware het niet vanwege het zout der Kerk van Christus op aarde, deze wereld reeds lange zoo verdorven zou zijn geweest, dat de Heer haar zou verworpen hebben. Dit is bijzonder waar van onzen Staat. Orde, rust, vrede en welvaart staan in dit land in bijzonder verband met de handhaving der waarheid, en de praktijk onzer Kerk. Indien in onze Republiek de deur niet gesloten wordt voor de verderfelijke leeringen van het liberalisme; indien de „Hervormde Kerk” in dit land, voortgaande op het voetspoor der „Hervormde Kerk” van *Holland*, zal zijn de Kerk van den Staat, de uitgebreidste Kerk van dit land, dan zullen van onze kansels, op Catechisatiën en Kerkvergaderingen, en op de scholen, diezelfde goddelooze, God onteerende, zielverderfelijke leerstellingen worden verkondigd en voorgestaan, die de Hervormde Kerk van *Holland* tot een bij-

woord en smaadnaam gebragt hebben; dan zullen onze kinderen, als zoogenaamde „*verlichtten*” spotten met de waarheden, waarvoor hunne vaders goed en bloed hebben opgeofferd; de Bijbel genoemd worden een „leugenboek”; de Heere Jezus een gewoon mensch; wedergeboorte en bekeering louter inbeelding; de eeuwigheid dwaasheid; totdat de Heere in zijn toorn, dit land en volk verwerpt, en aan zichzelf overgeeft.

Leden der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, in de Zuid-Afrikaansche Republiek, het is hiertegen, dat wij U oproepen om in den naam des Heeren, op geestelijke wijze en met geestelijke wapenen te strijden. Onder leden der Gereformeerde Kerk verstaan wij niet alleen hen, die in deze Republiek zich openlijk met dien naam noemen, maar ook zeer bepaaldelijk U allen, die in de Gereformeerde Kerk zijt gedoopt, en, bij het afleggen uwer belijdenis, gezworen hebt den Heer te dienen als lid dier Kerk, en die nu leden der Hervormde Kerk genoemd wordt, en U zoo laat noemen, omdat gij meent, dat de Hervormde Kerk uwe oude dierbare Kerk is onder een anderen naam.

U roepen wij toe: ONTWAAKT! Wij hebben zware beschuldigingen ingebracht tegen de Ned. Herv. Kerk alhier. Wij hebben aangetoond, dat zij niet de oude Gereformeerde Kerk van dit land is. Om lid te zijn der liberale Kerk, moet gij eerst ontrouw worden aan uwe belijdenisbelofte. Doch wij vertrouwen van U betere dingen. Wij smeeken U te onderzoeken, of deze dingen alzo zijn, of niet, en als gij bevonden hebt, dat wij de waarheid gesproken hebben, dan roepen wij U op in den naam der Kerk, in welke gij gedoopt en aangenomen zijt; in den Naam des Heeren, om getrouw te zijn aan uwe Belijdenis-eed, om getrouw te zijn aan de Gereformeerde Kerk, om getrouw te handelen als Burgers en Christenen, om getrouw te zijn aan God.

Leden der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in de Republiek, ons doel is eenvoudig. Wij wenschen onze oude Gereformeerde Kerk in dit land hersteld te zien; de Belijdenisschriften gehandhaafd; de gemeenten voorzien van getrouwe Leeraren, die niet bevreesd zijn, om met een vrij geweten de Formulieren onzer Kerk te onderteekenen, en onze kinderen onderwezen in de zuivere leer van Gods Woord, en elke valsche leering, zoowel als onregtzinnige en derhalve liberale Leeraars uit ons midden geweerd. De gemeenten *Utrecht*, *Schoonspruit*, *Wakkerstroom* (gedeeltelijk) *Lijdenburg*, hebben de goede keuze gedaan om te blijven bij de oude, beproefde waarheid der Geref. Kerk. Komt dan allen, die de waarheid liefhebt. - Brengt deze zaken voor den troon van Gods genade. Gaat met God, en Zijn Woord, en uw geweten te rade, en dat de Heere U allen openbare

WAT ER GEDAAN MOET WORDEN

om het liberalisme uit ons midden te weren, en de leer en praktijk onzer Gereformeerde Kerk alhier te handhaven.

Aan God den Heere, Vader, Zoon en Heiligen Geest, bevelen wij voorts de zaak Zijner Kerk in dit land, en allen, die met ons den Heere Jezus als onzen God en Zaligmaker aanbidden en liefhebben.

Namens den Kerkeraad en de gemeente der Nederduitsch Gereformeerde Kerk te *Utrecht*.

F. LION CACHET.”

Op de apologetische verdediging van het beginsel der Ned. Geref Kerk, volgde voor Ds. CACHET een tijd van apostolische rondreizen en — apostolisch lijden.

Het jaar 1866 zette voor hem in met eene reis naar *Marthinus Wesselstroom*. Wij zijn op dit punt ingelicht zoowel door CACHET's „Vijftien Jaren” II, 44 v.v., als door een *Aanhangsel* op het meergemelde verslag, onder den titel: „*Verslag van het voorgevallene bij de Kerkgelegenheid te Marthinus Wesselstroom, op 5, 6 en 7 Januari 1866.*”

Aanleiding tot zijne reis vond Ds. CACHET in eene uitnoodiging van enkele Kerkeradsleden dier gemeente, om haar te bezoeken. Ds. VAN DER HOFF was consulent dier gemeente en zond haar als zoodanig een open schrijven, d.d. *Pretoria*, 24 November 1865, waarin hij o a. zeide: „dat Ds. CACHET de Leeraren der Kerk een formulier ter onderteekening wilde opdringen, waaraan zij predikanten zich niet met een vrij geweten voor God kunnen onderwerpen”, en hun bekend maakte, dat hij naar *Wakkerstroom* kwam en naar *Utrecht* gaan zou, om een *nieuwen Kerkeraad* aan te stellen. Dit laatste scheen te moeten geschieden, wat *Wakkerstroom* betreft, omdat vier van de zes leden des Kerkerads Ds. VAN DER HOFF hadden durven aanklagen, wegens onrechtzinnigheid in de leer; — en voor *Utrecht*, omdat de Kerkeraad daar niets met Z.Ew. wilde te maken hebben. Het was op verzoek der vier leden van den Kerkeraad te *Wakkerstroom*, die ontslagen moesten worden, dat Ds. CACHET zich derwaarts op reis begaf.

Hij verliet *Utrecht*, Donderdag 4 Januari, en kwam 's avonds te *Marthinus-Wesselstroom*, kortweg *Wakkerstroom* genoemd, en op *Drakensberg* gelegen, pl.m. zes uren te paard van *Utrecht*.

Na zijne aankomst, op Donderdagavond, sprak Ds. CACHET nog enkele vrienden, doch hij was moede en er werd niets verricht. Vrijdagmorgen ging Ouderling F. VERMAAK, naar de Ouderlingen STOOP en PRETORIUS om den kerksleutel, daar hij het gebouw voor de belegde vergadering in orde wilde brengen. De sleutel werd hem echter geweigerd. Hierop nam VERMAAK eenen anderen sleutel, opende de kerk en vergaderde daar met de broeders LABUSCAGNE, VISAGIE en VILJOEN, als Kerkeraden en Br. D. SANDBRINCK, van *Utrecht*, als *Scriba*. In dien tusschentijd begaven de beide andere Ouderlingen zich tot den veldkornet PRETORIUS, die met den assistent-veldkornet en eenige andere menschen in de kerk gekomen, den Ouderling VERMAAK, met de andere broeders gebod terstond het kerkgebouw te verlaten, onder bedreiging van geweld. Ofschoon dit geschiedde

in tegenspraak met elke erkende Wet van recht en billijkheid; in tegenspraak met de Grondwet; uit blijkbare partijdigheid; zoo meenden de broeders, om gewelddadigheden te voorkomen, het bevel van den veldkornet, onder protest, te moeten gehoorzamen; natuurlijkerwijze zich voorbehoudende, zich ter behoorlijker plaatse over het onwettig gedrag van de veldkornetten te beklagen.

Inmiddels was Ds. VAN DER HOFF gearriveerd, benevens het grooter deel der gemeente. Zaterdagochtend vroeg werden er door Ds. CACHET en vele anderen, *drie verschillende pogingen aangewend, om Ds. VAN DER HOFF te bewegen, tot een publiek dispuut over de betwiste punten. Deze was daartoe echter ONDER GEEN VOORWAARDE te bewegen.*

De laatste poging werd aangewend door den Heer P. JOUBERT, C. COETZEE en anderen, door n.l. beiden Leeraren een brief te schrijven, waarin zij zeggen: „vernomen hebbende, dat er verschil bestaat bij onze Leeraren over het Woord Gods en onze belijdenisschriften, en daar wij zoo heilbegeerig zijn, te weten, wat en hoe het verschil is, verlangen wij zeer U, Ed. Heeren, in eene samenspraak voor de gemeente, over dat onderwerp te hooren, welgemeend, ordelijk, stichtelijk, opdat wij met eigen ooren kunnen vernemen, wat eigenlijk de oorzaak van dat verschil is.”

Ds. CACHET gaf onmiddellijk met blijdschap zijne gewilligheid te kennen, om aan dat verzoek te voldoen, doch van Ds. VAN DER HOFF kwam een schriftelijk antwoord, dat hij geen heil zag in een samenspraak. Hij gaf evenwel redenen, waarom hij de Geloofsbelijdenis niet wilde onderteekenen, en wel omdat er eenige verkeerde, zelfs Roomsche stellingen in voorkwamen.

Na het bekend worden van dezen brief, kwamen de Broeders VERMAAK, LABUSCAGNE, VISAGIE en VILJOEN, te zamen in eene Kerkeeraadsvergadering, bij welke de Heeren STOOP en PRETOIUS weigerden tegenwoordig te zijn, en namen, na biddend overleg, het volgende besluit:

„Wij ondergeteekenden, ouderlingen en diakenen der gemeente te *Wakkerstroom*, verklaren, dat wij tot heden gediend hebben onder den naam van Kerkeeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Wakkerstroom*, *vermeenende, dat de Kerk, genoemd: Ned. Hervormde Kerk, onze oude Gereformeerde Kerk was onder een anderen naam. Doch daar het ons ten duidelijkste is gebleken, om vele redenen, dat de Ned. Herv. Kerk in naam, in belijdenis en praktijk geheel verschilt van de oude Gereformeerde Kerk dezes lands, zoo verklaren wij bij dezen, dat wij van dit oogenblik, in geenerlei verbindtenis staan met de dusgenaamde Nederduitsch Hervormde gemeenten in de Zuid-*

Afrikaansche Republiek, maar ons verklaren te zijn: de Kerkeraad der Nederduitsch Gereformeerde Gemeente van *Marthinus Wesselstroom*, vasthoudende aan de leer van Gods Woord, gelijk die is nedergelegd in de Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerk, als vastgesteld op de Nationale Synode van *Dordrecht*, 1618—'19. Terwijl zij verder verklaren, gemeenschap, kerkelijk en geestelijk, te willen houden met de gemeenten der Gereformeerde Kerk in het algemeen en met die in de Z.-A. Republiek in het bijzonder. Onze hulp is van den Heere, Heere, die hemel en aarde gemaakt heeft."

Er werd verder besloten, dat afschriften van dit besluit zouden worden gezonden naar de Algemeene Kerkvergadering der Ned. Herv. gemeenten in de Z.-A. Republiek, en naar den Uitvoerenden Raad, en dat Ds. CACHET consulent zou zijn van de Nederd. Geref. Gemeente van *Marthinus Wesselstroom*. En waar het kerkgebouw voorloopig voor de wettige kinderen gesloten was, werd, door de vriendelijkheid van den fungeerenden Landdros, den Heer P. KEMP, Zondag 7 Januari, in het Landdrosthof, met een vrij talrijke gemeente, een liefelijk en gezegend samenzijn mogelijk gemaakt.

De tweede reis van Ds. CACHET in dit jaar, naar Lijdenburg en Heidelberg, was in elk opzicht belangrijker en droeg gezegende vruchten. ¹⁾

Ds. VAN HEIJNINGEN had *Lijdenburg*, had de Republiek verlaten, zonder, zoo Ds. CACHET hem zoo dringend verzocht had, dezen van zijn vertrek kennis te geven, opdat hij als consulent zijne boeken, etc. kon overnemen. Hij had geheel iets anders gedaan, nl. getracht een der liberale predikanten uit de Republiek beroepen te krijgen, en daarna, nadat hij *Lijdenburg* reeds verlaten had, op eene boerenplaats een soort van Kerkeraadsvergadering gehouden, door welke hij zich als consulent der gemeente had laten benoemen, en dit, niettegenstaande zijne nieuwe standplaats vijftig of zestig uren te paard van *Lijdenburg* verwijderd was. Toch was dit nog niet het ergste; zeer begeerig om aan zijne handelingen met het Kerkbestuur der Hervormde gemeenten den schijn van wettigheid te geven, deed hij sommige der aanwezige Kerkeraadsleden een paar stukken teekenen, die vervolgens in de *Staatscourant* geplaatst werden (als Gouvernementskennisgeving No. 10, d.d. Gouvernementskantoor, *Pretoria*, 15 Jan. 1866). In het eerste werd de handeling van Ds. P. A. C. VAN HEIJNINGEN, aangaande de vereeniging met de Herv. Kerk goedgekeurd; in het tweede het recht van Ds. CACHET op het consulentschap eenvoudig ontkend. Zoo was dus uiteindelijk het trouwe *Lijdenburg*, dat steeds had vastgehouden

¹⁾ Vgl. CACHET, *Vijftien Jaren*, II, 47.

aan onze Synode, door listig en fijn gespannen overleg van de Hervormde Leeraren, aan onze Kerk ontruikt, en Ds. VAN HEIJNINGEN bezweken voor de sirenenzangen, die op het gemoed van den Utrechtschen Leeraar geenerlei vat hadden gehad!

Deze bekendmaking wekte in hooge mate de verbazing van Ds. CACHET. Hoe was het mogelijk, dat dezelfde mannen, die in November te *Pretoria* verklaard hadden, dat Ds. VAN HEIJNINGEN in de zaak der vereeniging zonder volmacht der gemeente gehandeld had, *nu* verklaarden, dat zij die handelingen goedkeurden? Hoe konden zij hem, den wettigen consulent der Gemeente, aan de kaak stellen, alsof hij valsche pretentiën maakte? Daar dit raadsel slechts te *Lijdenburg* kon worden opgelost, maakte hij zich gereed om naar *Lijdenburg* te gaan, in het vaste vertrouwen dat, zoo ook al de Kerkeraad de zaak der Ned. Geref. Kerk ontrouw zou zijn geworden, een deel der Gemeente nochtans getrouw zou zijn gebleven. Doch ook van den Kerkeraad had hij zóó goede verwachting, dat hij den Ouderling J. BAKKER verzocht, „kerk” te bepalen aan *Blauwkop*, nabij *Vaalrivier*, en hem aan deze zijde der rivier af te halen. Den 21sten Februari ging hij op reis, vooreerst om kerk te houden in het distrikt *Wakkerstroom*, en dan om, zoo hij werd afgehaald, door te reizen naar *Lijdenburg*. De reis werd gelukkig volbracht. Zonder ongelukken kwam hij op een plaats „Uitkomst” genoemd, waar hij een paar dagen overbleef om te preeken, en met de menschen over kerkelijke zaken te spreken. Enkele kinderen werden bij deze gelegenheid door hem gedoopt. De Ouderlingen en diakenen die te *M. W. Stroom* uit de Kerk gezet waren, vergezelden hem, na afloop der godsdienstoefeningen, naar eene andere plaats „Enon” genaamd. Welk een drukte was er op deze plaats, en welk een verrassing was hem hier bereid! Hij meende zich geheel onder vreemden te bevinden, en ziet! de aanwezigen waren hem bijna allen bekend, en zijne vrienden, leden der Gemeente *Marianne-Kerk* in *Natal*.

De bewoner der plaats, M. OOSTHUIJZEN, was een vriend van hem, uit den eersten tijd, dat hij in *Natal* kwam, en die tien of twaalf ossenwagens, die daar rondom het huis stonden uitgespannen, behoorden aan Boeren, die *Natal* hadden verlaten, om zich hier te vestigen. *Marianne-Kerk* was nu bijna geheel door de Afrikaners verlaten, en de Gemeente was als verplaatst naar deze vlakten. Dat hij spoedig onder zijne oude vrienden „thuis” was, begrijpt men. Hij predikte den volgenden dag met veel genoegten, doopte eenige kinderen, en had vele gesprekken met de menschen

over de kerkelijke zaken. Hier ten minste zou hij eene Gemeente hebben der Ned. Gerformeerde Kerk!

Tot zijne blijdschap vond hij te „Enon” Ouderling BAKKER en Diaken C. DE JAGER, (beiden van de Gemeente *Lijdenburg*) om hem af te halen. Van hen vernam hij, dat de Kerkeraad van *Lijdenburg* zeer ontevreden was over de publicatie der beide stukken in de Staats-Courant; dat die stukken inderhaast en zonder behoorlijke overweging geteekend waren, en dat men begeerde, dat hij naar *Lijdenburg* komen zou. Die zwaarigheden waren dus al achter den rug. Welgemoed ging hij Woensdag 28 Febr. verder.

Zij reden *Vaalrivier* door en *Blauwkop*, (ook wel *Vaalkop* genoemd), lag voor hen. Het is een alleenstaande berg, met drie ronde „koppen” en een „nek”, die het huis, of liever de verzameling huizen, droeg, aan Diaken DE JAGER behorende. De ontvangst was buitengewoon vriendelijk.

Ds. CACHET preekte op *Blauwkop*, doopte en hield meer dan eene vergadering met de menschen.

De groote zaak was het vertrouwen te winnen, dat vertrouwen, dat hij verdiende, doch niet bezat.

Immers hij was een vreemdeling, een „Israëller”; nauw geparenteerd met de zendelingen, en hij kwam pas uit *Natal*.

De predikanten der Herv. Kerk in de Republiek noemden hem bij vrij leelijke namen; vertelden dat hij geen predikant was, en dat hij de menschen in „de armen van POSTMA” zou voeren. Anderen strooiden uit, dat hij ongedoopt was; valsche wissels gemaakt had; wegens slecht gedrag gecensureerd was, etc. etc. etc.

Geen wonder, dat de menschen traag waren, om hem hun vertrouwen te schenken. Diaken A. JOUBERT, dezelfde dien hij op de vergadering te *Pretoria* ontmoet had, riep hem alleen in eene kamer en zeide tot hem: „hoe komt gij onder ons? als een Paulus of als een Saulus?” „Als Paulus”, was zijn antwoord, en daarop volgde, van de zijde van JOUBERT, een krachtige handslag.

Bij den heer JOUBERT voegden zich straks anderen, meestal mannen van groote ondervinding; warme aanhangers onzer Ned. Geref. Kerk, tusschen wie en de Leeraar een verbond gesloten werd om tot den einde toe te volharden, in de behartiging der belangen der Gereformeerde Kerk in *Transvaal*. Van nu aan stond hij niet meer alleen, en, met meer vertrouwen dan tevoren, zette hij de reis naar *Lijdenburg* voort. Het verbond op *Blauwkop* gesloten, heeft niemand gebroken.